

■ MARTIN WIHODA
ZLATÁ BULA SICILSKÁ
PODIVUHODNÝ PŘÍBĚH VE VRSTVÁCH PAMĚTI

Argo / 2005

Tato práce vznikla v rámci a s podporou výzkumného záměru
MSM 0021 622 426: Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy:
prameny, země, kultura.

3798

MISC 3

Edici řídí Martin Nodl

Argo, 2005

Copyright © Martin Wihoda, 2005

ISBN 80-7203-682-3

OBSAH

1. PROLOG	9
Potíže s pamětí	9
2. VRSTVY PAMĚTI	14
Odpovědi bez otázek	14
Zkamenělé dějiny	16
Otázky bez odpovědí	27
3. PAMĚŤ LISTINY	38
Hledání autora	38
Vyvolený císař	44
Záhada téměř legendární	52
Listina jedna, nebo tři?	67
4. PAMĚŤ V LISTINĚ	93
Merseburská křižovatka	93
Úděl vyvolených	97
Trauma roku 1000	100
Stíny minulosti	107
Nevhodné vzpomínky	110
Třetí království	113
5. LISTINA V PAMĚTI	143
Červnová volba	143
Nové Čechy	148
Habsburské námluvy	154
Podivné dědictví	159
6. MÍSTA PAMĚTI	176
Krátký příběh v dlouhém trvání	176
Od paměti k mýtu a zpět	188
„Kdyby“ dějiny	192
7. EPILOG: KAM S NÍ?	211
8. GLOSÝ NA OKRAJI	214
Návrat do neznáma. Fridrichův rok 1212	214
Braniborská vsuvka	218
Písařské umění Jindřicha z Pairis	219
Karlovska renovace	220

3. PAMĚŤ LISTINY

HLEDÁNÍ AUTORA

„K trvalé paměti a moci tohoto ustanovení a potvrzení poručili jsme toto privilegium sepsati rukou Jindřicha z Pairis.“

Zlatá bula sicilská

Psaly se šesté kalendy říjnové roku 1212, když se za písařský pultík ve „vznešeném“ městě Basileji postavil notář Jindřich, aby na výzvu sicilského krále Fridricha II. sepsal tři listiny, které o mnoho let později vstoupily do čítanek pod názvem Zlatá bula sicilská.¹⁾ Nebyl však sám. Ruku k dílu přiložil i zastupující protonotář Oldřich,²⁾ a protože se mezi svědky objevil královský protonotář Berthold z Neuffen,³⁾ je možné, že také on nějakým způsobem ovlivnil grafickou a stylistickou podobu basilejských privilegií. Komu ale přiznat rozhodující autorský podíl?

Nejvlivnější postavení si z naší trojice vybudoval Berthold z Neuffen, jenž vstoupil do služeb mladého Štaufa někdy v polovině léta, neboť 25. srpna ve Veroně již jako královský protonotář stylizoval první Fridrichovu listinu.⁴⁾ V dalších letech opatroval královskou pečeť a dohlížel na písemnou produkci říšské kanceláře,⁵⁾ přičemž díkce zlatých bul připouští, že se tohoto úkolu chopil právě v Basileji, a mohl proto být přímým nadřízeným zastupujícího protonotáře Oldřicha. Ten zřejmě vypracoval datační formule a možná se postaral o zhotovení a přivěšení zlatých pečetí, což patřilo mezi běžné povinnosti nižšího kancelářského personálu, k němuž Oldřich, jinak také kanovník basilejský, s velkou pravděpodobností náležel.⁶⁾ Zbývá tedy notář Jindřich. Co však o něm víme?

Pohříchu toho věru není mnoho. Ve všech basilejských listinách se Jindřich prohlašoval za věrného Fridrichova notáře a svůj původ vyjádřil predikátem *de Parisius*. Odtud pak byl jen krůček k závěru, že tím měl na mysli Paříž.⁷⁾ Zcela jinak uvažovali Julius Ficker a Friedrich Philippi, jimž neuniklo, že v Basileji datované listiny neodpovídají diktátu říšské kanceláře, a proto (nezávisle na sobě) dospěli k úsudku, že

Jindřich před 26. zářím roku 1212 působil na sicilském dvoře, a že tedy nejspíš pocházel odněkud z jižní Itálie.⁸⁾ Odlišný výklad nabídl Eduard Winkelmann, když Jindřicha prohlásil za cisterciáka kláštera Pairis v Alsasku.⁹⁾ Tento nápad po letech opráší Paul Zinsmaier,¹⁰⁾ jemuž se dostalo opatrné podpory ze strany Hanse Martina Schallera.¹¹⁾ Zcela jednoznačný soud však nikdy vysloven nebyl.

Vynecháme-li pařížskou variantu, u níž není jasné, zda Jindřich v Paříži studoval nebo působil, potom zbývají dvě rovnocenné možnosti, alsaská a sicilská, a protože notář Jindřich prolomil mlčení písemných pramenů pouze jednou, když 26. září přepisoval text zlaté buly, nezbyvá než hledat Jindřichovy stopy přímo v basilejských listinách, zejména v jejich závěru, kde Fridrich II. prostřednictvím svých (proto)notářů oznamoval, kdy a kde vydal privilegia pro české spojence.

Učinil tak třikrát, ale pokaždé trochu jinak. Nejprve čtenáře upozornil, že privilegium sepsal jeho věrný notář Jindřich a že bylo potvrzeno zlatou bulou „roku, měsíce a indikce níže psaných“. Pak následoval soupis svědků s datací – „roku od vtělení Páně tisícého dvoustého dvanáctého, v měsíci září, v patnácté indikci“ – a vše uzavřela zpřesňující douška, že k vystavení listin došlo „ve vznešeném městě Basileji rukou Oldřicha zastupujícího protonotáře šestých kalend říjnových“.¹²⁾

Zatímco prosté ohlášení pečeti a první datace s příslušnou indikcí odpovídá sicilským obyčejům,¹³⁾ poslední řádky zlaté buly vyhovují spíše říšskému diktátu. Středoevropské normy se uplatnily ještě při sestavování svědečné řady a při stylizování invokační formule, kterou však zcela postrádá první exemplář.¹⁴⁾ Výsledkem je unikátní prolínání dvou různých tradic, jako by se Jindřich do poslední chvíle nemohl rozhodnout, zda se bude řídit sicilským, nebo naopak říšským vzorem.¹⁵⁾

To ale není jediná anomálie. Zlatá bula sicilská se liší i tvarem písma. Jestliže úvodní zdobné pasáže byly dlouho pokládány za typický produkt jihoitalských skriptorií, ostatní části se měly blížit praxi německých písařů. S hlubším poznáním kancelářské tvorby kolem roku 1200 se však ukázalo, že sicilská ani říšská varianta nemají oporu v soudobých pramenech úřední povahy a že Zlatou bulu sicilskou nelze zařadit k žádné z tehdy existujících kancelářů.¹⁶⁾ Nápadně se ovšem podobá rukopisům cisterciáckého původu. Řadu zřetelných shod vykazují především incipity.¹⁷⁾ Znamená to snad, že Jindřich pocházel z alsaského kláštera Pairis? A pokud ano, jak je možné, že se v basilejských listinách objevil jihoitalský diktát?

Elegantní řešení svého času nabídl Hans Martin Schaller, jenž připomněl, že společně s Fridrichem zamířila na sever relativně početná skupina jihoitalských notářů, přičemž řada z nich měla patřit k blízkým rádcům mladého Štaufa, a mohli se proto přímo podílet na vzniku basilejských listin.¹⁸⁾ To je možné. Vždyť Bonushomo z Gaety stylizoval poslední královská privilegia před odjezdem ze Sicílie v únoru roku 1212¹⁹⁾ a Petr ze Salerna, Mikuláš z Petralie, Jan ze Sulmony s Janem ze Sancto Archangelo vyřizovali úřední agendu o dva měsíce později za Fridrichova pobytu v Římě.²⁰⁾ Jak tomu ale bylo na konci léta v Basileji?

Mnohé prozrazuje basilejský soupis svědků. Z dvaceti přítomných pouze jediný, totiž Berard, arcibiskup z Bari, pocházel z jižní Itálie a Fridricha provázal z titulu kuriálního vyslance.²¹⁾ Zbytek jmen patřil duchovenstvu z nepříliš vzdáleného okolí nebo švábské ministerialitě. Arcibiskup Berard samozřejmě mohl mít služebnictvo, třeba i kleriky schopné stylizovat písemnosti podle sicilského diktátu, nicméně dobrodružná pouť Fridrichovy družiny z Říma přes Janov a Kostnici do Basileje vypovídá spíše o něčem jiném.

Dobře zpravené prameny se shodují, že mladý Štauf vstoupil do věčného města v dosti zuboženém stavu a na další cestu mohl pomýšlet jen s vydatnou finanční pomocí papežského stolce.²²⁾ Špatné zprávy čekaly na Fridricha také v Janově, kam dorazil na počátku května.²³⁾ Teprve zde vyšlo najevo, že některá lombardská města v čele s bohatým Milánem zachovala věrnost Otovi IV. Brunšvickému. Muselo uplynout dlouhých deset týdnů, než se budoucí římský král odvážil vykročit z městských bran, aby se s několika málo jezdci pod ochranou markraběte Viléma z Montferratu přesunul do Pavie.²⁴⁾ Mezitím se rozneslo, že hlavní alpské přechody zablokovaly welfské oddíly a posádky z Milána, Piacenzy a Lodi. Proto Fridrich II. v tichosti opustil město a nejkratší cestou zamířil k řece Lambro, kde již čekala spojenecká hotovost z Cremony a také, což nikdo netušil, Milánští. Po vyčerpávající, údajně celonoční jízdě padl Štauf do léčky a jen šťastnou náhodou unikl zajetí.²⁵⁾ Ztratil však doprovod a možná i něco z královského majestátu, neboť v oněch časech kolovala po lombardských krčmách populární historka o holobrádkovi, jemuz v Lambro navlhly spodky.²⁶⁾

Bezpečné přístřeší Fridrichovi nabídla až Cremona,²⁷⁾ kde se zdržel plných dvacet dní. To si již musel být vědom, že všechny významnější stezky na severu ovládají jeho nepřátelé. Zbývala buď cesta zpět s příchutí trpké porážky, nebo zdánlivě nesmyslná odbočka na východ,

a právě tudy se 20. srpna vypravila nenápadná družina. Ve zrychleném toku událostí projela Mantovou, pak následovala Verona (tady se k poutníkům připojil notář Berthold z Neuffen) a konečně na sklonku srpna byl mladý Štauf přivítán tridentským biskupem Fridrichem.²⁸⁾ Přímý přechod alpských hřebenů však znemožnil bavorský vévoda Ludvík, jenž ve smyslu spojeneckých závazků k císaři Otovi IV. zatarasil brennerský průsmyk,²⁹⁾ takže vyvolený dědic římské koruny musel putovat sotva obydlenu horskou krajinou až do Churu, kde se mu dostalo vlídné audience u ctihodného biskupa Arnolda.³⁰⁾

Churské biskupství již patřilo ke Švábsku, které bylo pokládáno za tradiční mocenskou baštu štaufské dynastie, a Fridrich II. doufal, že by mu zdejší nobilita mohla otevřít brány měst a pevností. Jak se zdá, skutečně nebyl zklamán. Ochranu vzácného hosta převzal mocný ministeriál Oldřich ze Sax, politické jistění nabídli churský biskup Arnold a svatohavelský opat Oldřich. Bezmála idylickou atmosféru mezi Fridrichovými stoupenci rozčeřily až dvě nečekané zprávy. Kostnický biskup Konrád odmítal vyjednávat a vzápětí se Fridrich II. dozvěděl, že na protilehlém břehu Bodamského jezera stojí císař Ota se silným jezdectvem.³¹⁾ Přímé střetnutí na bitevním poli nepřicházelo v úvahu. Štaufský praporec tehdy nehájilo víc než šedesát rytířů a případný ústup do alpských průsmyků by v pokročilém létě mohl přerůst v naprostou katastrofu. Uprostřed beznaděje údajně zasáhl papežský legát Berard, jenž před shromážděnými měšťany vyhlásil exkomunikaci císaře Oty IV. a stejným trestem pohrozil i všem welfským straníkům. V rozpacích tonoucí biskup nakonec ustoupil a rozkázal otevřít kostnické brány. O něco málo později se pod hradbami objevil předvoj císařských oddílů.³²⁾

Není snad nutné sledovat a komentovat Fridrichovu plavbu po Rýnu do Basileje. Jen pro úplnost dodejme, že v Basileji mohl král počítat s pěti stovkami ozbrojenců strasburského biskupa Jindřicha³³⁾ a že na počátku října po krátkém obléhání zabral důležitou falc Hagenau, a otevřel si tak cestu do Frankfurtu a Pomohání.³⁴⁾ Zcela jinak se vedlo Otovi. Ještě v polovině září pokládal „mladíčka z Apulie“ za více drzého než nebezpečného. Po dvou týdnech ale prchal z Breisachu postranní brankou a do Švábska se už nikdy nevrátil.³⁵⁾

Vzrušující Fridrichova cesta za říšskou korunou neunikla snad jedinému z dobových kronikářů a ještě po letech dráždila fantazii vypravěčů. Také proto dnes není vůbec jisté, zda zvoleného římského krále

zachránit u Lambra neosedlaný kůň,³⁶⁾ jestli o budoucím osudu říše opravdu rozhodlo tříhodinové zpoždění u Kostnice a do stejného měšce asi náleží svého času hojně citovaná historka, podle níž se Fridrich v Kostnici nasytil jídlem, které bylo připraveno pro císaře Otu.³⁷⁾ Nepoměrně cennější jsou ale zdánlivě nudné poznámky, z nichž je patrné, že Fridrich neměl dostatek finančních prostředků a že se zadlužil v Římě i Janově.³⁸⁾ Spolehlivě víme i to, že dlouho váhal a že v Janově uvažoval o návratu. A to ještě netušil, co jej čeká u Lambra a že do Švábska vkročí jen s hrstkou věrných.

O útrapách dlouhé a nebezpečné cesty latentně vypovídají rovněž tři basilejské listiny, jejichž svědečné řady lze označit za reprezentativní soupis Fridrichových spojenců k 26. září roku 1212. Kromě arcibiskupa a papežského legáta Berarda z Bari a protonotáře Bertholda z Neuffen nacházíme ve výčtu pouze osobnosti z posledního úseku „korunovační“ jízdy: tridentského biskupa Fridricha, Arnolda z Churu, svatohavelského opata Oldřicha a raperswillského fojta Rudolfa. V Kostnici se k Fridrichovi přihlásili biskup Konrád, Jindřich opat v Reichenau a možná hrabě Werner z Hohenburgu. Nejspíše teprve v Basileji se setkal s weisenburským opatem Wolframem, samozřejmě s místním elektem Liutoldem a vybranými zástupci šlechtických rodů, hrabaty Oldřichem z Kyburgu, Rudolfem z Habsburgu, Ludvíkem a Heřmanem z Freiburgu, urozeným Arnoldem z Wart a Rudolfem z Ramensbergu. Neznámo kdy, jistě však před 26. zářím, byl do úřadu komořího uveden vlivný ministeriál Eberhard z Tanne.³⁹⁾

Již z letmého porovnání cestovního itineráře s výčtem svědků ve zlaté bule plyne dosti neuvěřitelný závěr. Štaufský navrátilce své straníky doslova „sbíral“ během krátkých zastávek v Tridentu, Churu, Raperswill, Svatém Havlu, Kostnici a Basileji, což by se dalo chápat jako nepřímý důkaz, že jeho sicilští notáři zůstali v Itálii. Mladý král byl odkázán na místní zdroje a ve snaze odměnit říšské spojence si v Basileji podle všeho najal (zastupujícího protonotáře) Oldřicha a (notáře) Jindřicha z nedalekého, proštaufsky smýšlejícího kláštera Pairis.⁴⁰⁾ Je-li tomu skutečně tak, zbývá vysvětlit jen „maličkost“, totiž kde si alsaský cisterciák osvojil základy jihoitalského diktátu a jak je možné, že zlatá bula brilantně vystihuje subtilní zájmy přemyslovské dynastie, když v Basileji žádný český vyslanec očividně nebyl.⁴¹⁾

Obě záhady by se daly odbýt prostou námitkou, že písemné prameny nejsou v podstatě ničím jiným než krajně podezřelým záznamem

někdejších událostí. Přesnost nikdy nepatřila k povinné výbavě středověkých kronikářů, a tak není vyloučeno, že s králem cestoval nějaký sicilský notář a že se ve Švábsku krátce před 26. zářím objevila utajená legace z Prahy. To jsou však pouhé dohady, ačkoliv jedna relace prozrazuje, že Fridricha opravdu doprovázely nikoliv nevýznamné, přece však zlatou bulou přehlížené osoby. Pokud se nezmýlil ursbergský probošt Burchard, pak se říšská knížata rozhodla vypravit k římské kurii poselstvo se zprávou, že sicilský král byl na sklonku léta roku 1211 zvolen (budoucím) římským císařem, a posléze se měli vyslanci i s Fridrichem vrátit do Německa. Burchard upozornil, že tento delikátní úkol byl svěřen Anselmovi z Justingen a Jindřichovi z Neuffen, jimž byla přislíbena úhrada výdajů až do výše 1 500 marek, a že oba šťastně vstoupili do Verony, kde se Jindřich pokoušel získat přízeň lombardských měst, zatímco Anselm po mnoha nesnázích dorazil k papeži.⁴²⁾

Ursbergskou kanonii a pány z Neuffen propojovaly sice ne vždy zcela přátelské, přesto však úzké vazby,⁴³⁾ a náš zpravodaj si proto mohl opatřit spolehlivé informace. A připomeňme si ještě to, že Berthold z Neuffen vstoupil do štaufských služeb právě ve Veroně, kde podle Burcharda vyjednával jeho bratr Jindřich.⁴⁴⁾ Mezi navrátilce a nejbližší rádce mladého krále se dozajista počítal také Anselm z Justingen, jenž podle Burcharda z Ursbergu doručil na Sicílii zprávu o výsledku norimberské volby a od 5. října v Hagenau vykonával úřad dvorského maršálka.⁴⁵⁾ Podobných případů zřejmě bylo víc. Můžeme však tímto konstatováním uzavřít i naše pátrání po autorech Zlaté buly sicilské?

Zdá se, že nikoliv. Není přece možné vystavět celý příběh na pochybné spekulaci, že Zlatá bula sicilská byla sepsána jakýmsi sicilským notářem podle přímých pokynů domnělých českých vyslanců, když první ohlasy jihoitalského diktátu v provozu říšské kanceláře nesahají před rok 1214.⁴⁶⁾ A již vůbec není jasné, jak mohli v Praze vědět, kam vyslat legaci s přesnými požadavky, když Fridrich a jeho věrní putovali v tichosti mimo hlavní komunikační spojnice. V úvahu by se však měla vzít ještě jedna možnost, totiž že text zlaté buly nebyl diktován až v Basileji, ale již někdy předtím, možná během Fridrichova dubnového pobytu v Římě.

Není to nemožné. Vždyť jedním z předních stoupenců štaufské kandidatury na římský trůn byl český král, který se zúčastnil designační volby v Norimberku, kde se také rozhodlo o vyslání zvláštních poslů do Říma a na Sicílii.⁴⁷⁾ Přemysl Otakar I. mohl využít příznivé situace

a svěřit jednomu z vyslanců, snad Jindřichovi z Neufen, seznam požadavků s žádostí o brzkou konfirmaci.⁴⁸⁾ Pokud tomu tak bylo, a Fridrich II. Sicilský něco takového, možná koncept, skutečně obdržel, zřejmě se poradil s papežem a nechal se zasvětit do střeoevropských a říšských poměrů. Nejspíš teprve pak došlo k přepracování původní předlohy podle pravidel sicilské královské kanceláře a zbytek již známe. Neznámým notářem upravený text po několika měsících skončil v Basileji na pultíku Jindřicha z Pairis, který jej 26. září roku 1212 doplnil a přepsal do dnes známé podoby. Pomyslnou tečku však učinil zastupující protonotář Oldřich, jenž ke všem třem exemplářům zhotovil a přivěsil zlatou pečeť.

Snad nikdo soudný si nemůže namlouvat, že lze proniknout k jádru někdejších příběhů prostým opisováním dobových relací. Vždyť mnohé bylo nenávratně poškozeno nepřízní času a událostí, jindy se do zápisků vloudily chyby, úmyslné i bezděčné. To platí zejména pro narativní část středověkého dějepiscetví. Avšak vcelku bezvýznamný případ notáře Jindřicha naznačuje, jak ošemetná může být povrchní recepce pramenů úřední povahy, v tomto případě Zlaté buly sicilské. Není sice úplně jisté, zda existoval koncept, který putoval z Norimberku do Říma a odtud do Kostnice, přesto by se o tom mohlo alespoň přemýšlet. O konceptu, italské cestě říšských vyslanců nebo svízelné pouti sicilského krále za římskou korunu. Přemýšlet a klást si otázky.

VYVOLENÝ CÍSAŘ⁴⁹⁾

„Fridrich, z boží milosti vyvolený císař Římanů, vždy rozmnožitel říše, král sicilský, vévoda apulský a kníže kapujský.“

Zlatá bula sicilská

Neobvyklý a svým způsobem lehce matoucí název Zlaté buly sicilské byl odvozen z majestátní pečeti sicilského království, která ve zlatém provedení verifikovala výsady, jimiž vydavatel odměnil přemyslovské spojence. Protokol basilejských privilegií dále prozrazuje, že mladý Štauf tyto tři písemnosti nevystavil pouze z titulu krále sicilského, vévody apulského a knížete kapujského, ale také jako „zvolený císař Římanů“.⁵⁰⁾

Pozoruhodná, byť v podstatě nesmyslná hodnota by se nejspíš dala označit za projev zbytnělého sebevědomí, kdyby na jiném místě Frid-

rich II. nezdůraznil, že to byl právě český král, kdo jej od začátku mezi jinými knížaty podporoval a zvolil císařem a při této volbě věrně setrval po celou dobu.⁵¹⁾ Pomineme-li jemnou faleš či ironii, s níž se budoucí římský panovník vyrovnal se spolehlivostí českého krále, potom asi nelze pochybovat, že zlatá bula glosuje skutečnou událost. Tou mohl být jediné norimberský sněm na sklonku léta roku 1211, kde část říšské reprezentace otevřeně podpořila dědické nároky sicilského krále Fridricha.⁵²⁾ Docela určitě se tak stalo volbou, avšak byla to volba císařská? A pokud ano, co znamenala a jak na tento akt pohlížela římská kurie?

Že něco není zcela v pořádku a že Fridrichův titul patrně nebude možné překládat tím nejjednodušším způsobem, tušil již František Palacký. S elegancí sobě vlastní se proto vzdal jakýchkoliv hodnotících soudů a své čtenáře jen upozornil, že se Přemysl Otakar I. zasloužil o „povyšení Staufovce Fridricha“, což po několika odstavcích obecného výkladu zpřesnil drobnou poznámkou, že král Fridrich II. vydal první důležité listiny jako „volený císař Římský“.⁵³⁾ Renesanci štaufského císařství v roce 1212 připouštěl rovněž Václav Vladivoj Tomek, ale ani on se nepokusil vyložit smysl a obsah této nezvyklé hodnosti.⁵⁴⁾ Na stejném místě selhalo i právně orientované dějepiscetví, jehož komentáře namnoze nepřesáhly rovinu volné parafráze Fridrichova císařského titulu z 26. září roku 1212.⁵⁵⁾ Opačným směrem se ubíral Beda Dudík, jenž se mlčky držel zásady, že volební akt nelze spojovat s užíváním císařského diadému, a proto ani norimberské shromáždění nemohlo být ničím jiným než hlasováním o novém římském králi, který (samo-zřejmě jako římský a sicilský král) nechal sepsat a zpečetit tři basilejské listiny.⁵⁶⁾ Ke královské volbě se klonil také Konstantin Höfler⁵⁷⁾ a z dalších významných učenců například Berthold Bretholz.⁵⁸⁾ Stále však scházel zevrubný rozbor panovnických rituálů, a již vůbec nebylo jasné, zda samotný Fridrich přikládal „zvolenému císařství“ nějakou váhu. Výsledkem byla nemístná velkorysost v užívané terminologii, což kouzlem nechťeného prokázal Rudolf Koss, když v jinak záslužné studii o privilegii Mocran et Mocran meditoval nad královskou volbou roku 1211 a současně zpracovával Fridrichovy „císařské“ listiny z roku 1212.⁵⁹⁾

V našich zeměpisných šířkách bohužel poněkud zmatečná rozprava k norimberským událostem po řadu let postrádala to nejpodstatnější: srozumitelné argumenty. První nesmělý pokus o jejich shrnutí podnikl

Jaroslav Goll,⁶⁰⁾ avšak základní představu zformuloval teprve Václav Novotný, jenž propojil norimberský sněm s ghibelinským emancipačním programem. Ten měl být údajně postaven na přímé císařské volbě a následném přijetí říšské koruny,⁶¹⁾ což posléze bezesbýtku akceptovala naše historiografie včetně posledních syntéz dějin českého středověku.⁶²⁾

Takto sklenutý výklad ale nepatřil k nejpůvodnějším. Ve své podstatě jen zjednodušoval mnohem složitější koncept německého, zejména protestantského dějepisce, které již od poloviny 19. věku rozvíjelo motiv na papeži a římské kurii nezávislého císařství, jehož ideologické kořeny měly sahát do pozdní antiky, bezprostředně pak do doby karolinské a otonské.⁶³⁾ Právě karolinsko-otonské vzory měly inspirovat císaře Fridricha I. Barbarossa a říšského kancléře Rainalda z Dasselu⁶⁴⁾ k posunu císařské symboliky do výrazně sakrální polohy, takže císařství nabývalo univerzálního rozměru jako nejvyšší (pozemská) autorita ve věcech světských i duchovních.⁶⁵⁾

Většina státoprávních úvah se tak či onak soustředila na poměr mezi mocí světskou a církevní s úmyslem dokázat, že jedinou legitimní formou císařské intronizace byl volební hlas říšských knížat a že papeži příslušelo toliko právo na výkon korunovačního rituálu.⁶⁶⁾ Právě to měl mít na mysli Barbarossa v okamžiku, kdy se snažil prosadit spoluvládu syna Jindřicha.⁶⁷⁾ Ještě troufalejší byl údajně Jindřich VI., když v předjaří roku 1196 požádal říšská knížata o podporu pro ani ne tříletého Fridricha.⁶⁸⁾ Štaufské císařství však mělo přetrvat i dynasticou krizí po nečekané Jindřichově smrti roku 1197. Jeho stopy se měly objevovat v provozu sicilské královské kanceláře a pro dospívajícího Fridricha II. neměly být ničím neznámým.⁶⁹⁾ Štaufské tradice měly přežívat také za Alpami, což měl zase dokazovat výsledek norimberské volby v září roku 1211. A tak se v přísně logickém kruhu otázek a odpovědí zrodila svébytná představa, že ve druhé polovině 12. století střední Evropa po francouzském vzoru vykročila ke sjednocení v podobě volitelného, tzn. německého císařství, a jen zákulisní intriky římské kurie zmařily velkolepě rozvržené „státnické“ dílo štaufské dynastie.⁷⁰⁾

Pomyslným svorníkem, či spíše magickou křížovatkou, na níž se protínaly, spojovaly a mátlý všechny nitky našeho příběhu, byl norimberský sjezd. Osudovému rokování říšských knížat se přikládal značný význam již ve středověku, a proto ne jeden letopisec pokládal za svatou povinnost nějakým způsobem připomenout ony památné dny. Všichni

bez výjimky si však vystačili s obecnou datací, a tak dnes není jasné ani to, kdy vlastně došlo k hlasování. Ničím mimořádným nebylo ani mylné vročení, což potvrzuje jinak hojně citovaný záznam Burcharda z Ursbergu, v němž se lze dočíst, že se roku 1210 „sešla knížata Němec, tedy král český, vévoda rakouský, vévoda bavorský a lanterkrabě durynský, aby zvolili krále Fridricha Sicilského císařem, jemuž kdysi v dobách, kdy byl v kolíbce, přísahali věrnost“.⁷¹⁾ Ve shodě takřka dojemně, avšak bez přímé vazby k dílu ursbergského probošta, vylíčil sněm anonymní písař při erfurtském kostele sv. Petra. Tento náš zpravodaj věděl, že shromážděná knížata prohlásila Otu IV. za kacíře, aby na stejném místě přijala za „budoucího císaře“ již jednou zvoleného Jindřichova syna Fridricha.⁷²⁾ Císařství mladého Štaufa si v budoucím čase nedovolila zpochybnit ani kronika reinhardsbrunnského kláštera, přestože se názorově hlásila spíše k welfskému táboru.⁷³⁾

Norimberskou volbu bez zpřesňujících přívlastků dále zachytil svod kolínských análů, zejména pak jejich část zvaná královská kronika.⁷⁴⁾ Nejpádnější důkazy se však skrývaly na stránkách *Krátké sicilské kroniky*, v letopisech ceccanských a vzpomínkách cremonskeho biskupa Sicarda. První, rozsahem skromné dílko sice vzniklo se značným časovým odstupem, snad až někdy po roce 1272, ale protože vycházelo ze starších poznámek a nadto se jednalo o pramen říšskému dění vzdálený, nikdo vcelku nepochyboval o věrohodnosti stručného zápisu, že Fridricha II. Sicilského navštívila družina německých urozenců s jednomyslnou nabídkou císařské volby.⁷⁵⁾ Stejnou epizodu v krátkosti připomenul i druhý spisek, přičemž ani zde nechybělo přímé propojení volebního aktu s císařskou hodností.⁷⁶⁾ Koneckonců zcela shodný příběh nabízí rovněž Sicardův záznam k roku 1211.⁷⁷⁾

Naprosto jednotné ohlasy norimberských událostí v německé a italské tradici působí dosti důvěryhodně, ani to však nemusí znamenat, že bezesbýtku vystihují dobové poměry. Připomeňme si třeba, že erfurtské letopisy nebo reinhardsbrunnská kronika mluví o volbě „budoucího“ císaře, a pak je zde ještě skvěle obeslaný frankfurtských sněm 5. prosince roku 1212, na němž se Fridrich v přítomnosti francouzských vyslanců a kuriální legace podrobil novému hlasování říšských knížat, a získal tak korunu a titul římského krále, přičemž špýrský biskup a říšský kancléř Konrád ze Scharfenbergu v osobním poselství francouzskému králi Filipovi výslovně zdůraznil, že zvolený římský císař Fridrich byl ve Frankfurtu jednomyslně přijat za římského krále.⁷⁸⁾

To však není jediná komplikace. Alespoň údiv by si měla zasloužit spekulace, že římská kurie (s nevídanou benevolencí) uznala volitelné císařství. Pokud by tato teze platila v plném rozsahu, potom by papežský dvůr dobrovolně rezignoval na aktivně vedenou politiku v nejvyšších patrech evropské politické scény. Nic takového však není známo, byť díky příslušných záznamů nutí k malému zamyšlení. Bez ohledu na provenienci se naprostá většina pamětníků shodla, že se Fridrich cestou na sever zastavil v Římě, kde se mu dostalo skvělého přijetí. Současník, nikoli však očitý svědek oněch událostí notář Richard ze San Germano upozornil, že papež, kardinálové, senát a římský lid vítali sicilského krále s mnoha poctami;⁷⁹⁾ o slavnostním přijetí se rozepsala také dobře zpravená kronika ceccanského klášteřa.⁸⁰⁾ Krátká sicilská kronika přímo uvádí, že Inocenc III. mladého Štaufa osobně povzbuzoval,⁸¹⁾ a sicilské letopisy, které vznikly jako doplněk známé historie Gaufreda Malaterry, chápou Fridrichovu císařskou volbu jako promyšlený diplomatický tah římské kurie.⁸²⁾

Pozadu nezůstala ani zaalpská skriptoria. Mnohá z nich si sice vystačila s obecnými frázemi, ale pompézní vstup budoucího římského krále do věčného města zachytily například pegavské anály.⁸³⁾ Osobní audienci u papeže připomíná rovněž kompilace kolínských kronik.⁸⁴⁾ Naopak do zcela jiných souřadnic zasadil Fridrichovu římskou zastávku Burchard z Ursbergu. Podle něj římský lid po výzvě Anselma z Justingen, jenž stál v čele legace říšských knížat, provolal Fridricha císařem, a tuto volbu pak schválil samotný papež Inocenc III.⁸⁵⁾ Burchard však v Římě nebyl. Mohl se proto zmýlit, nebo si dokonce celou epizodu vymyslet, ačkoliv právě to není pravděpodobné, neboť v obdobném duchu se o něco později rozepsal toskánský františkán Tomáš: „*Když Fridrich obdržel zprávu o své volbě, připnul přes moře zubožený a chudý do Říma, kde byl s poctami přijat Římány a obdržel od papeže potvrzení své volby.*“⁸⁶⁾

Skutečnost, že císařský titul papeže skutečně nepobuřoval, dokazují dvě Fridrichovy listiny, které byly vydány za jeho římského pobytu v dubnu roku 1212. Obě se úzce dotýkaly kuriálních zájmů ve střední a jižní Itálii, obě mají shodný protokol, v němž se vedle sicilského objevuje titul voleného římského císaře.⁸⁷⁾ Vyloučíme-li náhodu, písařskou chybu a zejména spekulaci, že římská kurie dočasně vzala na milost štaufskou koncepci císařské moci, aby tak získala vhodného proticísaře, který by zabránil sjednocení sicilského království a severní Itálie pod welfským žezlem, potom nezbyvá než připustit poslední možnost, že

norimberskou vzpouru s následnou volbou Fridricha II. římským císařem připravil papežský stolec.⁸⁸⁾ Něco takového ostatně více či méně zřetelně naznačuje řada spolehlivých pramenů s vlažným nebo rovnou odmítavým postojem k štaufské kandidatuře na říšský trůn.⁸⁹⁾ Značnou proslulost si na tomto poli vydobily neuctivé poznámky severoněmeckých kronik.⁹⁰⁾ Jízlivostí nešetřil ani proslulý veršovník Walter von der Volgeweide, jenž Fridricha nazýval buď „holobrádkem z Apulie“ nebo rovnou „popským“ zvolencem.⁹¹⁾

Kuriální sympatie ve druhé dekádě 13. století skutečně patřily novému římskému králi a podle Richarda ze San Germano se jeho vládaření probíralo na 4. lateránském koncilu roku 1215.⁹²⁾ To by svým způsobem omlouvalo sarkasmus welfské opozice, nicméně notnou porci sžíravé ironie by si zasloužil také Ota IV., neboť právě jeho zásluhou se říšské spory přenesly k papežskému dvoru.⁹³⁾ Vše podstatné se odehrálo v posledních dvou letech 12. věku. Po smrti Jindřicha VI. dne 28. září roku 1197, navzdory předchozí právně nezpochybnitelné volbě císařova syna Fridricha římským králem, říšská knížata na sjezdech v Mühllhausenu a Ichterhausenu mezi 6. a 8. březnem roku 1198 podpořila švábského vévodu a bratra zesnulého Filipa.⁹⁴⁾ O tři měsíce později se menší část šlechtické obce shromáždila v Kolíně, kde přísahala věrnost Otovi IV. Brunšvickému.⁹⁵⁾

Překotný běh událostí v první polovině roku 1198 se nijak nevymykal z letité tradice štaufsko-welfského soupeření až do okamžiku, kdy Ota požádal papeže o císařskou korunu a exkomunikaci Filipa Švábského.⁹⁶⁾ Devótně stylizovaný list notně podráždil veřejné mínění, zejména pak štaufské straníky, kteří odpověděli na jaře roku 1199. Kromě příkrého odsouzení vnějších zásahů do říšských záležitostí si Inocenc III. mohl přecíst i to, že po smrti císaře Jindřicha množství urozených a ministrálů uvedlo „*vzneseného pána Filipa do postavení, které je hodno císařského trůnu.*“⁹⁷⁾ Co si papež v tu chvíli myslel, není jisté, možná právě tehdy si docela dobře mohl uvědomit, že se mu nabízí skvělá příležitost k posílení kuriálního hlasu na říšské politické scéně. S jistotou víme, že vydal pokyn k pečlivé evidenci vydaných a přijatých písemností. Aniž to tušil, zachránil tak bezmála úplnou korespondenci k zápasu o královský a císařský trůn v letech 1198–1209.⁹⁸⁾

Papežská kancelář postupně opsala a do zvláštních registrů vložila bezmála dvě stovky dokumentů. K pochopení tajů kuriální diplomacie by ale postačily jen čtyři listy papeže Inocence III. První dva byly

sepsány někdy ve druhé polovině roku 1199, směřovaly do říše a oba se shodně vyjadřují k volební proceduře, po níž měla následovat římská korunovační jízda. Nejprve se papež s příkladnou skromností snažil vysvětlit, že svatopetrský stolec nikdy nezpochybňoval říšská práva a že by si naopak mohl stěžovat na nespravedlivý útisk církve ze strany některých císařů. Přesto ale čtenáře ujistil, že se rád zhostí čestné povinnosti korunovat podle starobylé tradice řádně zvoleného kandidáta.⁹⁹⁾ Jak si tuto čestnou a hlavně exkluzivní povinnost představoval, prozrazuje druhý dopis, v němž se Inocenc pokoušel zdůvodnit, proč papež musí být nadřazen císaři, a mimo jiné uvedl, že císařství bylo přeneseno z Východu na Západ jediné zásluhou apoštolské stolice.¹⁰⁰⁾ Ještě srozumitelněji se vyjádřil, když odpovídal na protestní list štaufské strany z 11. března roku 1202. Papež sice uznal volbu říšskými stavy, ale sám si vyhradil právo veta, neboť volební hlas knížatům propůjčil apoštolský stolec, jenž „přenesl římské císařství v osobě velkého Karla od Řeků ke Germánům“.¹⁰¹⁾ S tímto mandátem či spíše vidinou papež v posledních dnech roku 1200 pronesl dlouhý projev před shromážděnými kardinály a po úmorném výčtu všech předností i slabín dosud zvolených a žijících římských králů, totiž Fridricha II. Sicilského, Filipa Švábského a Oty Brunšvického, podpořil aspirace welfského kandidáta: „*Jemu otevřené vyznáváme naši přízeň, jeho uznáváme za krále, a pokud učiní vše pro větší slávu římské církve, povoláme jej k císařské korunovaci.*“¹⁰²⁾

Narůstající sebevědomí papežského dvora zanechalo zřetelné stopy v normativní rovině. Právě za pontifikátu papeže Inocence III. pronikla do kanonického práva představa, že stolec svatého Petra zprostředkoval translaci impéria od Řeků ke Germánům.¹⁰³⁾ Značný posun nastal rovněž v terminologii. Počínaje březnem roku 1201 byly do register vkládány opisy listů, jejichž příjemcem byl „*Ota, zvolený císař Římanů*“¹⁰⁴⁾ což v dané situaci neznamenal o mnoho víc než „pouhou“ designaci, čili formální šanci ucházet se o císařský diadém, a tak tomu nejspíš rozuměl i ten poslední písař ve skriptorii. Nikoliv tedy „*zvolený*“ císař, nýbrž „*vyvolený*“ nebo „*budoucí*“, což je výklad, který lze bez námitek uplatnit pro Fridrichovu norimberskou volbu roku 1211 a jeho titul v basilejských listinách z 26. září roku 1212.¹⁰⁵⁾

V jemném předivu mnoha složitých příběhů, které po smrti císaře Jindřicha roku 1197 zanechaly v dějinách střední Evropy čitelnou stopu, mohly být (a nejspíš byly) přehlédnuty třeba i významné detaily či epizody, přesto se však zdá, že v oněch časech užívaný titul „*imperator elec-*

tus“ nesouvisel se štaufskou tradicí, nýbrž spíše s mocenskými ambicemi římské kurie, která se snažila kontrolovat politické dění za alpskými hřebeny. První vážné chyby se však dopustila říšská knížata, když na počátku března roku 1199 podpořila kandidaturu Filipa Švábského, a zřekla se tak sice nedospělého, leč řádně zvoleného Jindřichova syna Fridricha. Pak následovala květnová volba Oty IV. Brunšvického, jenž však neměl podporu veřejného mínění a nedržel říšské insignie. Možná pod tlakem se welfský tábor obrátil na papeže, který nezaváhal a snad na počátku roku 1199 plnou vahou své autority vstoupil do říšských sporů. V bohatých slovních pŕtkách se záhy ukázalo, že kuriální přízeň náleží Otovi Brunšvickému, a v posledních dnech roku 1200, po tajném zasedání římské konzistoře, se z tiché podpory stal politický program. Symbolickým projevem tohoto spojení byl titul „*imperator electus*“, tedy vyvolený (budoucí) římský císař.¹⁰⁶⁾

Papežská kancelář nazývala svého favorita „*vyvoleným*“ vlastně až do roku 1209, kdy se Ota vypravil na římskou jízdu. Oboustranně vzornou spolupráci ukončila teprve císařská korunovace, po níž se Ota IV. rozpomněl na starobylá říšská práva, v průběhu několika málo měsíců odvolal většinu slibů a nadto si z pozice legitimního vládce římské říše nárokoval sicilské dědictví. Zaskočený Inocenc III. se pokoušel vyjednávat a v září roku 1210 oživil kontakty s Francií ve snaze získat ozbrojenou pomoc. Ta mu však byla odepřena, neboť francouzský král žádal rozsáhlé záruky a také papeže upozornil na léta odstrkovaného a nyní bezprostředně ohroženého Štaufa Fridricha.¹⁰⁷⁾ Mezitím císařské oddíly překročily hranice sicilského království a bez vážnějších problémů obsadily jižní Itálii. Papež již nemohl váhat a dne 18. listopadu roku 1210 vyhlásil exkomunikaci Oty IV. Současně pobídl říšskou opozici k nové volbě.¹⁰⁸⁾

Fridrichovu druhou pouť za římskou korunou posléze vroubily tři na sebe navazující, přesto však samostatné volební akty. Na konci léta roku 1211 byl v Norimberku vyzván, aby se ucházel o hlasy říšských knížat. Obdobnou procedurou prošel o půl roku později v Římě, kde získal požeňání papeže, a konečně poslední krok učinil v první prosincové dekádě roku 1212, kdy se ve Frankfurtu nechal zvolit a v Mohuči slavnostně korunovat římským králem.

Vraťme se však ještě na chvíli do Basileje. Dne 26. září roku 1212 zde byly vystaveny první Fridrichovy listiny na říšské půdě a dlouho nebylo jasné, proč byly opatřeny zlatou majestátní pečeti sicilského království.

Dnes přijímaná odpověď zní zhruba tak, že vracející se Štauf tenkrát žádnou jinou neměl. To je jistě pravda. Snad jen v zájmu přesnosti dodejme, že ani nemohl mít, neboť *designace – electio* – nebyla právně závazná. Tak tomu bylo v roce 1212 a nutno podotknout, že všechny strany ctily dohodnutá pravidla, jev v pozdějších letech, obzvláště po Fridrichově návratu z Jeruzaléma roku 1229, takřka nevidaný.¹⁰⁹ Nejspíše teprve tehdy se začal rodit koncept na papeži nezávislé univerzální mocnosti, s nímž po řadu let operovalo kritické dějepiscectví při analýze událostí roku 1212.¹¹⁰ To je však již jiná kapitola ve zcela jiném příběhu. Ten náš začíná i končí u zlaté buly sicilské.

ZÁHADA TĚMĚŘ LEGENDÁRNÍ

„Jmenovanému markraběti a jeho dědicům z nadbytku naší štědrosti svěřujeme a potvrzujeme Mocran et Mocran se vším právem a se svými náležitostmi, se zachováním povinností, která odtud plyne našemu dvoru.“

Zlatá bula sicilská

Ten rozpor prostě nelze přehlédnout. Třebaže na basilejském privilegiu pro markraběte Vladislava Jindřicha ulpěl již před časem punc nicotnosti, kritická historiografie se opakovaně vrací k jeho obsahu a pokouší se vysvětlit, co měl Fridrich II. Sicilský na mysli, když moravskému spojenci svěřil „*Mocran et Mocran se vším právem a náležitostmi*“.¹¹¹ Jisté však není ani to, zda byl vůbec naplněn klasický vztah mezi vydavatelem a příjemcem. Vždyť naprosto nic nenaznačuje, že by tato listina na Moravě někoho zajímala. A nejpozději od poloviny 14. století nebyla součástí moravského stavovského archivu, nýbrž patřila k inventáři českého korunního archivu.¹¹²

Skutečnost, že moravská verze basilejské buly stále odolává veškerému důmyslu respektovaných autorit, by však neměla příliš překvapovat. Nikdy tomu totiž nebylo jinak a třeba dochované registry prozrazují, že sicilskému privilegiu nerozuměli ani první správčové korunního archivu. Rozpaky a zmatek někdejších notářů rezonují v nicneřikajících odkazech na různě komolené državy *Mocran et Mocran*,¹¹³ své pověsti však zůstal dlužen také Bohuslav Balbín, jehož zásluhou listina pronikla do obecného povědomí. Nepřesným čtením příslušného místa jako *Mocran et Mokny*¹¹⁴) ovlivnil nejen Tomáše Pešinu z Čechorodu,¹¹⁵

ale úspěšně zmátl velmi pečlivé editory právních pramenů české provenience.¹¹⁶) Balbínovo přehlédnutí přečkalo bez úhony dokonce věk osvícenců. Proti říšskému lénu *Mocran et Mocny* se neohradil Gelasius Dobner,¹¹⁷) jen drobnou a navíc mylnou korekci na *Mokran und Mokny* provedli František Pubička a Josef Vratislav Monse.¹¹⁸)

Dlouhými léty omšelé nedopatření napravil až František Palacký, nicméně s dispozicí Fridrichovy buly si hlavu příliš nenamáhal. Nesrozumitelný odstavec jednoduše prohlásil za „*císařské manství v obojích Mokřanech*“ neznámé polohy, které měl markrabě získat jako náhradu za válečné výdaje.¹¹⁹) Stejným způsobem pohlížel na listinu Beda Dudík¹²⁰) a jen málo odlišný výklad nabídl jindy nelítostný Palackého odpůrce Adolf Bachmann.¹²¹) To vše se změnilo roku 1901, kdy Berthold Bretholz zveřejnil troufalé, bezpochyby však nápadité řešení, v němž s pomocí soupisu moravských privilegií ze 17. století a rozboru písma dokazoval, že pisař listiny nerozuměl předloze konceptu a původní formulaci „*svěřujeme a potvrzujeme markrabství moravské*“ nahradil či lépe řečeno vylepšil vlastní smyšlenkou „*svěřujeme a potvrzujeme Mocran et Mocran*“.¹²²)

Bretholzovi však nešlo o malicherné slovíčkaření a hloubání nad nicotnými detaily. Svým čtením vyztužil v oněch letech hojně citovanou představu o podřízenosti moravského markrabství říši, za což byl veleben zemskými patrioty i velkoněmecky orientovanými autory, zejména Alfredem Fischelem.¹²³) Podstatné bylo i to, že před navrženými důkazy kapitulovalo české dějepiscectví. V pochvalném tónu se vyslovil Gustav Friedrich,¹²⁴) kyselé přitakání se vine právními rozborů Antonína Poláka a Jana Kaprase,¹²⁵) a jestliže Josef Šusta užíval listinu *Mocran et Mocran* alespoň jako čítankový příklad kancelářské koruptely,¹²⁶) Rudolf Dvořák snaživě upozorňoval, že Bretholzův přínos není nutné přeceňovat, neboť podobný názor bylo možné zaslechnout v moravském zemském archivu již za Brandlových časů.¹²⁷)

Špatně skrývaná nechuť k čemukoliv říšskému v českých dějinách nenápadně kypřila půdu pro zamítavou odpověď. Povolání jen čekali na vyvoleného a tím se – šťastným zásahem náhody – stal docent pražské německé filozofické fakulty a zemský archivní rada Rudolf Koss, který si během vyčerpávajícího studia korunního archivu uvědomil, že jakýsi Oldřich Vincent, jenž za vlády Rudolfa II. spravoval sbírku privilegií a z pověření císaře zhotovil inventář, propojil sicilskou bulu *Mocran et Mocran* z roku 1212 se ziskem hrabství Lindau a městečka Möckern v roce 1370 (ve skutečnosti 1373). Na dalších stránkách pak zpochybnil

možnost, že by v roce 1212 selhal kancelářský personál, a dospěl k závěru, že markrabě Vladislav Jindřich nebyl obdarován Moravou, ale stejně jako jeho bratr Přemysl vybranými statky v Německu, čímž, současně s Bretholzovými vývody, popřel říšský status moravského markrabství.¹²⁸⁾

Rudolf Koss se dosti spoléhal na vlastní výzkumy a očividně věřil, že se mu podařilo vyvrátit Bretholzovy teze. Přesto volil opatrnější styl a svým úvahám vtiskl téměř ostýchavou dikci. Bohužel nic z toho neplatí pro jeho epigony. Zapadlé braniborské „hnízd“ Möckern se „zázrakem“ proměnilo v důležitou zemskou pevnost, a přestože se Josef Pekař v jinak kladné recenzi podívoval nad mlčením Příbíkovi kroniky a zdůrazňoval, že přece „jde tu do velké míry jen o dohad, jenž je opřen na zápisu registrátora z počátku 16. století, který může být také pouze dohadem“¹²⁹⁾ vědomí či pocit, že „tak to prostě muselo být“, bezvýhradně ovládlo domácí názorové pole.¹³⁰⁾

Hrad Möckern však významným zeměpanským majetkem nebyl a vlastně ani nemohl být. Již od sklonku 12. století náležel hrabatům z Arnsteinu, a tak tomu bylo až do roku 1373, kdy o tento statek projevil zájem Karel IV.¹³¹⁾ Právě tak zmatečný je i registrový zápis, v němž Rudolf Koss objevil klíč k výkladu listiny *Mocran et Mocran* a zmatečná je vlastně celá Kossova konstrukce. Vincentův inventář vůbec nedokazuje, že Vladislav Jindřich získal v roce 1212 panství Möckern. V nejlepší případě vypovídá pouze o tom, co si o celé věci myslel jeho autor, tedy Oldřich Vincent, a to je zásadní rozdíl. Jinými slovy: proč by na konci 16. věku měli vědět lépe než kdykoliv předtím,¹³²⁾ co to znamená „svěřujeme a potvrzujeme *Mocran et Mocran* se vším právem a se svými náležitostmi, se zachováním povinnosti, která odtud plyne našemu dvoru“?

Rudolf Koss se nakonec dopustil stejné chyby jako Berthold Bretholz. Podlehl zdánlivě logické představě, že ctihodní předchůdci mohli čerpat z prvotřídních pramenných zdrojů, ačkoliv (z titulu uznávaného znalce korunního archivu) musel přinejmenším tušit, že Oldřich Vincent pracoval zhruba se stejným souborem písemností jako on sám. Berthold Bretholz se spoléhal na zemskou tradici 17. století, Rudolf Koss věřil době rudolfinské, oba bez rozdílu kouzlem nechtěného prokázali, že pracné výzkumy, letité zkušenosti a brilantní vědomosti nemusí vést k vytouženému cíli, tedy k „prolomení kódu“ listiny *Mocran et Mocran*.

Sicilská bula *Mocran et Mocran* chybí v událostech roku 1306 a neprošla jednáním generálního sněmu, na němž byly dne 7. dubna roku

1348 pořízeny opisy hlavních zemských privilegií.¹³³⁾ To vše naznačuje, že nikdo z mocných nepokládal bulu *Mocran et Mocran* za dokument státoprávní povahy, ačkoliv právě tak není vyloučeno, že nikdo nerozuměl obsahu. Jediné, co má v tomto příběhu jakousi cenu, je proto dispozice listiny samotné. A odtud je také známo, že designovaný římský král Fridrich II. pamatoval v Basileji nejen na českého krále Přemysla, ale také na jeho bratra a moravského markraběte Vladislava Jindřicha. Jaké však bylo postavení Moravy v rámci českého státu a jaký byl vztah Moravy k říši?

Zemský status a vnitřní poměry po dlouhá léta určoval Břetislavův stařešinský řád, na jehož okraji se konstituoval údělný systém.¹³⁴⁾ První vážnější posun v mocenských strukturách nastal patrně až v poslední třetině 12. věku a symbolicky byl vyjádřen titulaturou moravského markraběte. V českých zemích dosud neznámou hodnotu připomíná Barbarossova listina z 1. července roku 1179, v níž se objevuje jistý „Přemysl markrabě z Moravy“.¹³⁵⁾

„První“ moravský markrabě zaujal Julia Fickera, jenž s jistými rozpaky připustil, že by se snad mohlo jednat o podřízeného úředníka, nicméně z opatrně formulované poznámky již není zřetelné, zda tím měl na mysli úředníka císařského, nebo knížecího.¹³⁶⁾ Dozajista cenný námět dále poněkud nešťastným způsobem rozvinul profesor slavné Tereziánské akademie ve Vídni Wenzel Johann Koutný, když odmítl Přemyslovi příslušnost k vládnoucí dynastii, byť jinak správně určil přímou spojitost mezi českým knížetem Bedřichem, markrabským titulem a správou olomouckého údělu.¹³⁷⁾ O vznešeném původu markraběte naopak nepochyboval rajhradský benediktin Beda Dudík, který se domníval, že tato hodnota byla Přemyslovi propůjčena císařem Barbarossou, čímž měl být učiněn první krok k rozdělení českého státu.¹³⁸⁾

Dudíkův nápaditý výklad byl přijat s vlídnou pozorností, nicméně samotný autor záhy převzal Koutného teze a náležitým způsobem upravil původní komentář.¹³⁹⁾ Ze stejného zdroje vycházel rovněž Jaroslav Demel, jenž v souladu s předlohou připouštěl vazbu markrabského titulu na vnitřní správu přemyslovského státu. Současně však, v duchu zemského patriotismu, označil Přemysla za „zvláštního kancléře a úředníka“ znojenského knížete Konráda Oty.¹⁴⁰⁾ Tato konstrukce ale nemohla obstát před kritickým a nezaujatým pohledem Bertholda Bretholze. V markraběti Přemyslovi byl opět rozpoznán mladší bratr knížete Bedřicha,¹⁴¹⁾ a přestože se Jaroslav Demel pokusil zachránit

tradiční schéma,¹⁴²⁾ Václav Novotný akceptoval Bretholzův úsudek a nadto s jistou zdrženlivostí usoudil, že Přemysl na Moravě, patrně na Olomoucku, hájil zájmy svého bratra a českého knížete Bedřicha.¹⁴³⁾

Značná autorita Václava Novotného jako hlavního redaktora monumentálně rozvržené řady Českých dějin posunula vášnivě rozebíraný problém do střízlivější roviny. Zároveň však ztupila ostří diskuse nad smyslem markrabské hodnosti a muselo uplynout šedesát let, než se k Přemyslovi a jeho postavení vrátil Rostislav Nový, který již nepochyboval, že markrabská titulatura symbolizovala „osobní“ podřízenost českému knížeti.¹⁴⁴⁾

Nového vybrocená argumentace dokonale zapadla do pestré mozaiky dramatických událostí poslední čtvrtiny 12. věku.¹⁴⁵⁾ Obzvláštní pozornost si zaslouží bouřlivá perioda 1178–1182. Na podzim roku 1178 kníže Bedřich s tichou podporou císaře Barbarossy ovládl Prahu a po kruté srážce v předpolí Vyšehradu v lednu následujícího roku donutil svého předchůdce Soběslava II. k opuštění země.¹⁴⁶⁾ Do vyhnanství zamířil také Soběslavův mladší bratr Václav, který dosud spravoval Olomoucko, a zdálo se, že uprázdněnou provincii získá znojemský úředník Konrád Ota jako odměnu za lví podíl na Bedřichově vítězství. Český kníže se však odmítl podílet na dalším oslabování vlastní moci a Olomoucko podřídil své bezprostřední kontrole. Jistě ne náhodou se v Bedřichových listinách objevil obrat „kníže v Čechách i na Moravě“¹⁴⁷⁾ a v této době je po Barbarossově boku připomenut Bedřichův nevlastní bratr Přemysl s titulem markraběte z Moravy.¹⁴⁸⁾ Nová a v domácích poměrech neznámá hodnost očividně vyjadřovala závislost na pražském knížeti, a protože jihozápadní Moravu, tedy Znojemsko a Brněnsko, splehlivě ovládal Konrád Ota, lze výkon Přemyslova markrabského úřadu spojit jedině s Olomouckem. Nepokojný Přemysl však kromě markrabského titulu disponoval také početnou družinou, s níž někdy před rokem 1182 zabral část piastovských držav v horním Slezsku.¹⁴⁹⁾

Přemyslova hodnost představuje sice chronologicky nejstarší, nikoli však výchozí bod většiny úvah. Tím bylo povstání české šlechty na sklonku léta roku 1182. Zatímco přízeň vzbouřenců vynesla do čela státu moravského úředníka Konráda Otu, Bedřich chvátal do říše, aby se domáhal spravedlnosti u císařského dvora. Barbarossa nemohl přejít vyhnancovy nářky mlčením. Ač jeho chráněnci nepožívali valného respektu a pro vladařskou neobratnost se mu přezdívalo „neschopný voška“,¹⁵⁰⁾ přece jen úřadoval podle práva. Další z řady českých převratů

mohl být vnímán jako přímý útok na císařský majestát, což Barbarossa nemínil a vlastně ani nemohl tolerovat. Chatrnou právní kvalitu svého postavení si patrně uvědomoval i znojemský kníže, který bez vytáček přijal pozvánku na říšský sjezd do Řezna, aby zde vyslechl rozsudek shromážděných knížat.

Barbarossův pobyt v Řezně je doložen mezi 26. a 29. zářím roku 1182 a nejspíš právě v tomto čase se v bavorské metropoli objevili čeští vyslanci. Byli uvedeni do hodovní síně, jejíž stěny zdobily popravčí sekry.¹⁵¹⁾ Nevšední rekvizita, alespoň dle komentáře milevského opata Jarlocha, vydatně zjednodušila celé jednání, jehož výsledek lapidárně shrnul anonymní tvůrce druhé redakce světelských letopisů: Konrád Ota vyklidil centrum země a vrátil se na Moravu.¹⁵²⁾ O třicet let později, nejspíš někdy mezi léty 1215–1222, se k Řeznu a událostem roku 1182 vrátil ještě milevský opat Jarloch. Svůj výklad završil dnes již proslulou a s oblibou také citovanou poznámkou o moudrém císaři, který „moudře potlačil spiknutí odbojníků a onomu [tzn. Bedřichovi] vrátil Čechy, tomuto [tzn. Konrádu Otovi] však poručil, aby se spokojil s Moravou.“¹⁵³⁾

Napohled nevinná glosa je pokládána za výrazný předěl ve státoprávním uspořádání českých zemí. Právě tehdy mělo dojít k zlomyslnému roztžení přemyslovského státu na dva díly, přičemž Morava měla být povýšena na markrabství a bezprostřední říšské léno. Něco takového – a to je nutné zdůraznit – však Jarloch neříká a přihlédneme-li k mladší kronikářské tradici, pak je přinejmenším zarážející, že o údajném povýšení Moravy na říšské markrabství neví jediná ze středověkých kompilací.¹⁵⁴⁾ Potřebu vhodného doplnění a epického dopracování jinak strohého zápisu milevského opata Jarlocha necítil dokonce ani slavný fabulátor Václav Hájek z Libočan.¹⁵⁵⁾ Jádrem mnohokrát opakované teze o bezprostředním podřízení Moravy říšské svrchovanosti nelze připsat dokonce ani barokní mytologii. Snad zlomyslnou hříčkou osudu autorství slavného kánonu náleží Gelasiu Dobnerovi.¹⁵⁶⁾

Učeností proslulého piaristu rozhodně není možné podezírat z neďbalosti. Mimoto se jako první editor Jarlochovy pozůstalosti dokonale seznámil se strukturou letopisu,¹⁵⁷⁾ přičemž si povšiml, že milevský opat obdařil Konráda Otu na několika místech titulem markraběte,¹⁵⁸⁾ ale především zaznamenal Jarlochův vysvětlující dovětek k počátku krvavého zápasu mezi Čechy a Moravany roku 1185: „*vévoda Bedřich, rozhněván na Konráda Moravského jednak pro starou křivdu, že se pokusil před třemi roky vyhnati ho z knížectví, jednak pro odcizení Moravy, kterou si*

prál držet ne z jeho ruky, nýbrž z ruky císařovy, když viděl vhodnou příležitost v nepřítomnosti císaře, který vytáhl za Alpy, poslal svého bratra Přemysla se silným vojskem na Moravu, aby ji zničil.“¹⁵⁹) Neznaje Barbarosovu listinu z roku 1179, dospěl nutně k přirozenému závěru, že ono „*alienatio Moraviae*“ je možno vyložit pouze jako povýšení Moravy na říšské markrabství, a za prvního správce tohoto říšského léna v souladu s výpovědí tehdy známých písemných pramenů pokládal znojemského Přemyslovce Konráda Otu.¹⁶⁰) Lapsus naprosto pochopitelný a nepochybně omluvitelný. Ostatně samotný Dobner nechápal své postřehy jako neměnné a již vůbec mu nelze klást za vinu, že jeho skeptický hlas nebyl vyslyšen a že se následující léta nesla ve znamení nekritického přejímání hypotézy, která zásluhou Františka Palackého vstoupila do učebnic a v jistém smyslu začala žít vlastním životem.¹⁶¹) Jen málokdo si však uvědomil, že se nelze ohánět povýšením Moravy na říšské markrabství roku 1182 a zároveň spekulovat, co mohl znamenat Přemyslův markrabský titul roku 1179.¹⁶²)

Gelasius Dobner hledal smysl dramatických událostí z let 1182–1185 především na stránkách Jarlochova letopisu. Právě přílišný respekt před odkazem milevského opata se stal osudným celé jeho důmyslné konstrukci, neboť Dobnerovi uniklo, že tento opus vznikl teprve v závěru druhé nebo snad na počátku třetí dekády 13. století.¹⁶³) Poměrně velký časový odstup od popisovaných událostí dále umocňuje skutečnost, že Jarloch podle všeho nebyl českého původu (zřejmě pocházel z Porýní) a nejspíš až do roku 1177 neměl bližší vztah k českým zemím.¹⁶⁴) Curriculum vitae milevského opata tedy prozrazuje, že tento náš nadmíru důležitý svědek alespoň z části vycházel ze vzpomínek pamětníků, a v této souvislosti není vyloučeno, že některé Jarlochovy sentence nevypovídají ani tak o poměrech za vlády knížete Bedřicha, jako spíše o vnitřním uspořádání přemyslovských zemí na počátku 13. věku.

Ale nejen to. Sílicí rozpaky nad autenticitou Jarlochova letopisu znásobuje jeho dnešní stav, na němž se fatálně podepsal jistý mastičkář z Postolopr. Rukopis, který bez úhony přežil husitské bouře i švédské rabování za třicetileté války, se na počátku 18. století nacházel v pražské kapitulní knihovně, kde se s ním seznámil vyšehradský děkan Jan Tomáš Vojtěch Berghauer. O něco málo později si Jarlocha vypůjčil světící biskup Václav Antonín Vokoun, jenž nechal zhotovit první opis. Druhou kopii pořídil Josef Bonaventura Pitter a pak si Jarlocha přepsal ještě plzeňský erbovní měšťan Fabián Stehlík. Nedlouho po roce

1763 se ale letopis ocitl v péči sekretáře arcibiskupské konzistoře Václava Prokopa Duchovského (ten jej utajil i před Dobnerem) a po jeho smrti roku 1773 putoval přes židovské obchodníky do ranhojičské dílny u Postolopr. Tam naštěstí upoutal pozornost zdejšího kaplana Josefa Dietricha, který obratem zpravil Josefa Dobrovského, po jehož intervenci se rukopis vrátil do Prahy, tentokrát však do knihovny strahovského kláštera.¹⁶⁵)

Za krátkého pobytu v mastičkářské dílně přišel letopis o plnou třetinu listů, pohřichu především těch, v nichž Jarloch glosoval soudobé dění. A pak jsou zde k dispozici ještě tři opisy. Vokounův a Pitterův však oplývají úctyhodným počtem chyb, což si uvědomil Gelasius Dobner, když v roce 1764 chystal první edici rukopisu pod názvem *Chronographus Siloensis*, a polozapomenutá Stehlíkova kopie neznámé kvality. Zcela bez kazu bohužel není ani slavné Barbarossovo privilegium z roku 1179. Ani to se nedochovalo v originále, přičemž čtyři dnes známé opisy (nejstarší z konce 13. století, nejmladší pak z první poloviny věku následujícího) nenabízejí jednoznačné čtení Přemyslova markrabského titulu.¹⁶⁶) Stručnou bilanci skromného souboru písemných zmínek, který je tak či onak spojován s genezí moravského markrabství, lze proto ukončit jediným možným závěrem: Není jisté, zda Jarloch zaznamenal skutečný běh událostí, a pokud ano, není jisté, zda byl v 18. století správně přečten a pochopen. A stejně nelitostný soud platí i pro Barbarosovu listinu z roku 1179.

Přelom 12. a 13. století bez nadsázky vyniká chatrností pramenné základny, takže dnes víme v podstatě jen to, že nevíme dohromady vůbec nic. Přece však jedna relace potvrzuje, že Konrád Ota nedlouho po roce 1182 kontroloval všechny moravské údíly. V březnu roku 1184 totiž zemřel olomoucký biskup Pelhřim a Konrád Ota v rozporu s letitou, obecně uznávanou tradicí obsadil uprázdňený stolec vlastním kandidátem. Investitura olomouckého biskupa však náležela českému knížeti, takže Bedřich nového biskupa neuznal a v tomto zápase získal na svou stranu svatovítskou kapitolu i pražského biskupa Jindřicha Břetislava. Zásadní neshody posléze vyústily v dvouletou sedisvakanci, která byla ukončena až v létě roku 1186 vítězstvím Konrádova favorita Kaima.¹⁶⁷) Skrývá se tu však nějaká souvislost, která by mohla osvětlit vznik moravského markrabství?

Patrně ano. Spor o nového olomouckého biskupa prozrazuje, že se na území českého státu nedlouho po roce 1182 vytvořily dvě mocenské

sféry: západní a východní, tedy Čechy a Morava. Právní status Konrádova moravského vladaření je sice sporný, nicméně znojemský úředník vystupoval jako suverén, což však ještě nemusí znamenat, že užíval markrabský titul. Katalog olomouckých biskupů v komentáři ke Kaimově divoké investituře sice připomíná Konráda jako markraběte, avšak závěrečná redakce této kompilace vznikla až po roce 1400 a pramen samotný rozhodně nepatří k nejspolehlivějším.¹⁶⁸⁾ Jen omezenou hodnotu má rovněž Jarlochova poznámka k olomouckému biskupu Pelhřimovi, jenž měl nějaký čas pobývat u „*moravského markraběte Konráda, který se též nazýval Ota*“¹⁶⁹⁾ a tak první naprosto spolehlivý údaj pochází až z 11. listopadu roku 1186, kdy císař Barbarossa „*v přítomnosti a za svědectví Oty markraběte z Moravy*“ vystavil cisterciákům v Eußerthalu velké imunítní privilegium.¹⁷⁰⁾

Konrádově cestě za císařem, jenž tehdy pobýval až v Porýní, ale předcházela válečná kampaň, v níž triumfoval český kníže Bedřich. Ten využil císařova pobytu v Itálii a v létě roku 1185 vyslal na Moravu ostříleného bratra Přemysla se silným vojskem. Překvapení bylo naprosto dokonalé. Konrád Ota se stáhl za znojemské hradby, takže české oddíly bez překážek vydrancovaly Znojemsko a Bítovsko. Úspěšný vpád zřejmě Přemysla povzbudil a inspiroval, protože koncem listopadu navštívil Moravu podruhé. Konrád Ota si ale zajistil bavorské posily a „*na místě zvaném Loděnice svedl krvavou, dlouho nerozhodnou bitvu s tak velikou zuřivostí, že křik a volání bojujících bylo slyšeti v Kounicích, které jsou odtamtud vzdáleny přes dobrou míli*“¹⁷¹⁾. Přemysl sice ovládl bitevní pole a podle uznávaných pravidel se mohl prohlásit za vítěze. S otřeseným a prořídlym vojskem se však neodvážil pronásledování a volil raději taktický ústup do Čech.¹⁷¹⁾

Krví vykoupený úspěch u Loděnice naznačil možnosti pražského knížete, nicméně nemalé ztráty na obou stranách nabádaly spíše k oboustranné vstřícnosti, až „*léta od vtělení Páně 1186 často jmenovaný Konrád trápením zmoudřel a vida, že nemůže klást odpor vévodovi Bedřichovi a Čechům, prostřednictvím dobrých lidí přišel k němu do Knína a stali se od té doby přáteli a zůstali jimi i potom*“¹⁷²⁾. Skutečný obsah dohody někdejších rivalů dnes není znám a (jako obvykle) nadmíru stručná poznámka o jejich údajném přátelství ponechává příliš široký prostor k nejrůznějším dohadům. Z dalších událostí však plyne, že byla obnovena vnitřní jednota přemyslovských držav a že vzpurný úředník podle všeho uznal svrchovanost českého knížete výměnou za nástupnická práva v Praze.¹⁷³⁾ Odra-

zem nového mocenského uspořádání, podobně jako roku 1179, by mohl být markrabský titul, který měl vyjadřovat podřízenost českému knížeti, přičemž tento výklad neodporuje žádné dnes známé písemnosti úřední povahy. Konrádovu markrabskou hodnost připomíná ještě Barbarossova listina pro seitenstettenský klášter z 5. března roku 1187¹⁷⁴⁾ a poté fundační privilegium premonstrátské kanonie v Louce u Znojma z 25. října roku 1190,¹⁷⁵⁾ jehož dikce prozrazuje, že Konrád Ota po svém povýšení na pražský stolec v dubnu roku 1189 upustil od dalšího užívání markrabského titulu a obnovením úředního systému se programově vzdal přímé správy Olomoucka.¹⁷⁶⁾ Naopak Bedřich, ve snaze zdůraznit po knínských schůzce primát v hierarchii přemyslovské dynastie, použil v listině pro vyšehradskou kapitolu z 2. května roku 1187 nezvyklý obrat „*kníže knížat*“¹⁷⁷⁾

Knínská smlouva nepochybně uklidnila zjitřené domácí poměry, nicméně vleklý zápas o knížecí stolec v Praze ukončen nebyl. Nečekaná smrt Konráda Oty před Neapolí dne 9. září roku 1191 vynesla do čela státu nejstaršího Přemyslovce a posledního žijícího Soběslavovce Václava.¹⁷⁸⁾ Intrikou pražského biskupa Jindřicha Břetislava, jemuž se podařilo uplatit císaře Jindřicha, však vláda v Praze přešla do rukou nepokojného Přemysla. Ambice Přemyslova mladšího bratra Vladislava Jindřicha měla uspokojit Morava.¹⁷⁹⁾

Císařské listiny z roku 1192 skutečně zachycují oba sourozence s patřičnou titulaturou, Přemysla jako knížete Čechů a Vladislava jako markraběte moravského.¹⁸⁰⁾ Zdařily převrat však provází řada nejasností. V pozadí nové rošády nepochybně stál pražský biskup Jindřich Břetislav, který se neváhal obrátit na císaře Jindřicha VI. s prosbou o udělení léna Přemyslovi a Vladislavovi, a nadto se zavázal vyplatit lenní poplatek ve výši 6 000 hřiven stříbra.¹⁸¹⁾ Až potud je Jarlochův výklad srozumitelný, ale dále již není jisté, zda Vladislav Jindřich získal markrabskou hodnost rozhodnutím císaře, českého knížete, nebo snad dokonce pražského biskupa. Nemalé rozpaky vzbuzují rovněž Vladislavovy kompetence. Jarloch se zmiňuje obecně o Moravě, ačkoliv Olomoucko snad již od roku 1189 spravovali moravští úředníci Vladimír a Břetislav.¹⁸²⁾ Markrabský titul proto nevyjadřoval nároky na celou zemi a je velmi pravděpodobné, že Vladislav Jindřich v této době kontroloval pouze Znojemsko a Brněnsko.

Již následujícího roku se vztah Jindřicha Břetislava k bývalým chráničům natolik vyhroutil, že se biskup pro jistotu odebral k císařskému

dvoru. Také tentokrát jeho diplomacie slavila nebyvalé úspěchy. Biskupovy zálučné pletichy vyvrcholily v červnu roku 1193 na říšském sněmu ve Wormsu, kde Jindřich VI. „zmíněného knížete Přemysla jako pro uražení velebnosti a pro obmyslené uražení osoby své knížectví Českého odsoudil a za něho biskupa s korouhvemi jakož obyčej jest, slavně obdařeného do Čech poslat“.¹⁸³) Lenní akt zřetelně ignoroval domácí zvyklosti, které počítaly s volebním hlasem českých předáků, ale veškerá aktivita císaře Jindřicha VI. začínala i končila u předání korouhví. Není tedy divu, že biskup a nyní také kníže s návratem do Čech nijak nespěchal. Jindřich Břetislav překročil zemské hranice až v pozdním létě roku 1193 a jen hromadná dezerce českých velmožů zažehnala hrozbu nových bojů. Přemysl se stáhl za hradby Pražského hradu, kde po následující čtyři měsíce vzdoroval tuhému obléhání i klatbě knížete-biskupa, a teprve na sklonku roku unikl s hrstkou věrných. Zamířil do Míšně a je velmi pozoruhodné, že nehledal pomoc na Moravě u svého mladšího bratra Vladislava Jindřicha.¹⁸⁴) Jak ale máme interpretovat nečekanou pasivitu moravského markraběte, který ani symbolickým náznakem nepodpořil staršího sourozence? Že by tak vyjádřil tichou nespokojenost s tehdy platným uspořádáním domácích poměrů?

Očekával-li Vladislav, že jeho zdrženlivost bude vnímána jako projev loajality vůči novému seniorovi, musel být nutně zklamán jarním tažením knížete-biskupa na jihozápadní Moravu.¹⁸⁵) V květnu roku 1194 ztratil markrabskou hodnost a další léta strávil v potupném postavení u knížecího dvora v Praze.¹⁸⁶) Uvolněný prostor s vědomím knížete obratem převzali moravští úředníci Spytihněv a Svatopluk,¹⁸⁷) jakkoliv Znojensko a patrně i rozhodující slovo v moravských záležitostech nadále patřilo Jindřichu Břetislavovi.¹⁸⁸)

V závěru až drsnou Vladislavovu internaci ukončila smrt Jindřicha Břetislava dne 15. července roku 1197 a vzápětí „české panstvo, zbaviuše jej pouť, za pána a knížete země jej ustanovilo, neodvážiuše se hlasy své přeněsti na bratra jeho často řečeného Přemysla z dvou příčím, z nichž první byla, že proti němu byli bojovali, druhá, že přízně císařovy neměl“.¹⁸⁹) Vladislav stál v čele státu sotva půl roku, ale přesto se za jeho vlády odehrály hned dvě události nadčasového významu. Již 1. listopadu bez ohledu na mínění domácího duchovenstva a pochopitelně za vědomého porušení říšského statusu pražského biskupství, který si za Bedřichova panování vyvzdoroval Jindřich Břetislav, propůjčil investituru svému kaplanovi Milíkovi, řečenému Daniel, a ten „biskupstvím ozdoben pokleknuv slíbil

věrnost řečenému knížeti Vladislavovi na úkor staré svobody a na újmu výsad císařských“.¹⁹⁰) Druhý skvostný moment v temném závěru 12. století nastal v noci ze 6. na 7. prosince, kdy Vladislav, „ač měl nesrovnatelné vojsko, přece ustoupil jednak pro dobro míru, jednak z bratrské láskey, a smířil se s bratrem svým v ten způsob, že oba zároveň, onen na Moravě, tento v Čechách panovati budou a že oba jako jednoho ducha budou mít i knížectví“.¹⁹¹)

Podceňovaný a většinou i přehlížený Jarlochův dovětek o „jednom duchu a jednom knížectví“ je zpravidla spojován s uměleckými výboji milevského opata. Napohled nicotná glosa však přece jen vystihuje pravý smysl dohody obou bratrů, neboť „ušlechtilé“ a ve své době zcela ojedinělé gesto položilo základy diarchického uspořádání přemyslovského státu.¹⁹²) Nejvyšší autoritu v domácích poměrech i nadále ztělesňoval pražský kníže, ovšem Vladislav jako Přemyslův spoluvládce v hodnosti moravského markraběte mohl ovlivňovat a snad i korigovat některé bratrovy představy. Roku 1201 Vladislav schválil Přemyslovu donaci pro hradištskou kanonii¹⁹³) a krátce před rokem 1207 markrabě souhlasil s převodem nemovitostí ve prospěch kladrubských benediktinů.¹⁹⁴) Oba sourozenci trvale podporovali řád německých rytířů,¹⁹⁵) jednotný rukopis nesou rovněž dvě confirmace pro johanity z roku 1213,¹⁹⁶) právě tak jako četné dary klášterům v Chotěšově, Plasech, Milevsku, Louce, Zábrdovicích a Světlé.¹⁹⁷) Za jakýsi symbol „nových“ časů by se dala označit jejich společná fundace opatství Panny Marie na Velehradě.¹⁹⁸)

Dualistické pojetí státní moci nečekaným způsobem zvýšilo váhu českého hlasu v říšských záležitostech. Vladislav Jindřich se zúčastnil volby římského krále Filipa a dne 28. května roku 1199 spolu s jinými knížaty varoval papeže Inocence III. před neuváženými zásahy do světských záležitostí.¹⁹⁹) V září roku 1201 pak osobně jednal s Filipem Švábským v Bamberku²⁰⁰) a je docela možné, že z bratrova pověření tehdy opatrně zkoumal půdu před tajeným přestupem do welfského tábora. Jména českého krále i moravského markraběte sice nechybí ve výčtu stoupenců Filipa Švábského ještě na počátku roku 1202,²⁰¹) nicméně z kuriální korespondence je patrné, že se v té době hlásili k Otovi a následujícího léta přispěli k porážce štaufské strany v Durynsku.²⁰²) Příkladná spolupráce českého krále a moravského markraběte nedoznala výraznějších změn ani po Přemyslově kajícím návratu pod štaufské praporce na podzim roku 1204 a v prosinci roku 1207 markrabě Vladislav doprovázel svého bratra na říšský sněm do Augsburgu.²⁰³) Jaký to má ale význam pro správné pochopení privilegia *Mocran et Mocran*?

Zdá se, že přímý a rozhodující. Vladislav Jindřich v prvních letech 13. věku pronikl do elitní společnosti říšských knížat a je docela možné, že byl při norimberské designační volbě, což by také vysvětlovalo, proč byl obdarován jednou z basilejských bul. Na domácí scéně, a to je především nejmenším pozoruhodné, se však výrazněji neprosadil a navzdory prosincové dohodě se po řadu let musel spokojit s majetky na jihozápadní Moravě,²⁰⁴) protože Olomoucko si po smrti posledních údělníků ponechal Přemysl Otakar I.²⁰⁵)

Moravské provincie byly zjevně pokládány za přirozenou součást královské domény a jako takové prošly rozsáhlou správní reformou.²⁰⁶) Snad ještě roku 1201 Přemysl započal s velkorysou přestavbou olomouckého hradu²⁰⁷) a jako „kníže Olomoučanů“ roku 1201²⁰⁸) nebo „kníže Moravanů“ roku 1207²⁰⁹) štědrě dotoval zdejší církevní instituce. Bezprostřední dohled královského dvora nad severovýchodní Moravou rovněž naznačuje velké imunitní privilegium olomouckého biskupství z roku 1207²¹⁰) a také Přemyslova donační listina pro olomouckou kapitulou z roku 1209.²¹¹) Jistý posun naznačují až dvě listiny z 31. prosince roku 1213. V první z nich Vladislav Jindřich z titulu markraběte vyňal johanitské statky „na celé Moravě“ z pravomoci zeměpanských úředníků.²¹²) Propůjčené svobody vzápětí schválil Přemysl Otakar a upřesnil, že řádové majetky leží na Olomoucku, Brněnsku a Holasicku.²¹³) Oba dokumenty zároveň představují spolehlivý „terminus ad quem“, a zdá se tedy, že Jarlochova vysvětlující glosa, že „oba zároveň, onen na Moravě, tento v Čechách panovati budou“, bezvýhradně platí od roku 1213. Přihlédneme-li dále k Přemyslově privilegiu pro olomouckou kapitulou z roku 1209, potom ke sjednocení Moravy pod markraběcím žezlem muselo dojít někdy mezi léty 1209–1213.²¹⁴)

Základní chronologické schéma 1197–1201–1207–1209–1213 navzdory pochybnostem a nejasným místům přece jen prosvětluje běh událostí na počátku 13. věku a nabízí vhodné nástroje k rozboru basilejské buly *Mocran et Mocran*. Vše podstatné je vyřčeno otázkou, proč se Přemysl po několika letech a zahájených reformách dobrovolně vzdal podstatné části Moravy. Detaily velkorysého ústupku asi zůstanou navždy ukryty za propastí času, nicméně nezvyklá a zdánlivě i nepochopitelná vstřícnost českého krále mohla směřovat k neutralizaci mladších Přemyslovců, neboť odvážná, ale přece jen křehká stavba české zahraniční politiky přímo vyžadovala naprostou jednotu celé dynastie. Přemyslova pozornost tak byla upoutána k Míšni, kde

nalezla útočiště a zastání ponížená Adéla se svými dětmi.²¹⁵) Míšeňští Wettinové podporovali rovněž věčně nespokojeného Děpolda III. a po zavraždění Filipa Švábského v létě roku 1208 viditelně narušovali vztah českého krále k triumfujícímu Welfovi.²¹⁶)

Přítomnost českého krále a moravského markraběte na würzburuském sněmu v květnu roku 1209 sice potvrzuje opatrné sbližování bývalých soupeřů, nicméně oboustranná absence viditelných sympatií učinila z obnoveného spojení naprosto formální záležitost. Chladná rezervovanost štaufské opozice samozřejmě neunikla římské kurii, a když se Ota IV. přihlásil k imperiální tradici svých předchůdců, obrátil se papež na říšská knížata s výzvou k volbě nového krále. Mezi oslovenými pochopitelně nechyběl český král (o moravském markraběti prameny mlčí), který se nejspíše na podzim roku 1210 připlel k okruhu spiklenců. Složitá jednání vyvrcholila v září následujícího roku, kdy se v Norimberku sešla říšská knížata, aby vyzvala sicilského krále Fridricha k přijetí designace a jízdě na sever.²¹⁷)

Riskantní krok do neznáma uvedl do pohybu lavinu dramatických událostí. Ota IV. ihned přerušil válečné operace v Itálii a přípravy k vylovení na Sicílii a po rychlém návratu svolal na březen roku 1212 říšský sněm do Frankfurtu. Přemysl jako „první“²¹⁸) ze stoupenců mladého Štaufa již nemohl počítat s benevolencí císařského dvora, jehož vlivnou figurou byl Dětrich Míšeňský s plány dosadit na český trůn Adlétina syna Vratislava,²¹⁹) a proto se na sjezd nedostavil. Otou pořádaný sněm naopak obeslala řada jiných Fridrichových volitelů. Pracně stmelená koalice tak utrpěla první citelné ztráty, ale nezůstalo jen u nich. Císař Ota IV. se nemínil spokojit s polovičatým triumfem. Ještě ve Frankfurtu uzavřel spojeneckou dohodu s míšeňským markrabím Dětrichem, v níž se mimo jiné zavázal, že české království postoupí lénem Dětrichovu synovci Vratislavovi, a své slovo skutečně dodržel.²²⁰) O dva měsíce později v Norimberku „rozhodnutím knížat odňal království české králi Otakarovi a v přítomnosti županů a mnohých šlechticů země vyznamenal šesti praporci jeho syna“.²²¹)

Není sice zcela jasné, kdo z českých velmožů přihlížel slavnostnímu aktu, ale pouhá zmínka o přítomnosti „županů a mnohých šlechticů země“ naznačuje, že se v blízkosti Vratislava pohybovala skupina emigrantů, která mohla zaručit legitimitu volební procedury. K vyhnanci se mohl přihlásit také někdejší Přemyslův komoří Černín.²²²) Skutečnost, že si v Praze uvědomovali vážnost situace, prozrazuje přítomnost Vladislava

Jindřicha, jenž se zdržoval v Norimberku pouhé tři dny před vyhlášením nálezu říšských knížat.²²³) Moravský markrabě se zde nepochybně setkal s císařem Otou IV., nicméně smysl audience nelze vyložit jednoznačným způsobem. Vytvářená spolupráce obou Přemyslovců před i po roce 1212 však napovídá, že se Vladislav Jindřich nejspíš dotazoval na podmínky, za nichž by bylo možné obnovit příměří.²²⁴)

Jarní měsíce roku 1212 přivedly českou diplomacii do beznadějně defenzivní, a pokud Přemysl hledal vhodný motiv k dílčím ústupkům, pak si nemohl vybrat vhodnější okamžik. Nečekaně rychlý rozklad štaufského tábora zjevně oslabil lesk královského majestátu a začal ohrožovat samotné základy Přemyslovy moci. Norimberská mise moravského markraběte jen rozmnožila řadu českých neúspěchů a Přemysl tušil, že by případné rozbroje na domácí scéně mohly rozhodnout o jeho dalším osudu. Nezbytná loajalita všech Přemyslovců v očekávaných bojích se proto stala kategorickým imperativem, a snad právě tenkrát si Děpolt III. pomohl k strategicky významnému Plzeňsku a Vladislav Jindřich ve svých rukou konečně sjednotil všechny moravské provincie.

Nové uspořádání mocenských poměrů se docela dobře mohlo promítnout také v textu Fridrichovy listiny *Mocran et Mocran*. Záhadný obrat „*svěřujeme a potvrzujeme Mocran et Mocran se vším právem a se svými náležitostmi*“, lze snadno chápat jako písařskou chybu, kterou je nutné opravit na „*svěřujeme a potvrzujeme Moravu a Moravu se vším právem a se svými náležitostmi*“, přičemž onu „první“ Moravu patrně tvořilo markrabství do roku 1212 a „druhou“ Vladislavem nově nabyté Olomoucko. Stačí jen připustit, že Zlatá bula sicilská byla vyhotovena podle konceptu, který vznikl v Čechách (nebo v Norimberku), uprostřed nejistoty, neškolným a českých reálií neznalým personálem.²²⁵) A proč dvě Moravy? Jednoduše proto, že byly a jejich stopy se nemusí hledat až někde v časném středověku u Geografa bavorského, jak to nověji učinil Josef Žemlička.²²⁶) Důkazem nad jiné výmluvným jsou přece Moravské zemské desky, které byly vedeny ve dvou řadách.

Bylo by jistě absurdní srovnávat význam privilegia *Mocran et Mocran* s obsahem Zlaté buly sicilské pro Přemysla Otakara, a právě tak je nutné odmítnout pošetilou představu o darování jakýchsi majetků neznámé polohy, neboť „*i bezvýznamný statek na německé půdě měl snad markraběti pojistit místo mezi říšskou elitou*“.²²⁷) Vladislav Jindřich přijímal listinu jako Přemyslův spoluvládce, aniž tím zpochybňoval primát staršího sourozence v domácí i zahraniční politice. Jemný, přesto však čitelný

rozdíl v přemyslovské hierarchii vyjadřovala užívaná titulatura. Přemysl opakovaně hlásal, že je „*králem [všech] Čechů*“²²⁸) tedy i těch, kteří žili na Moravě, naopak Vladislav zdůrazňoval spíše exkluzivní vztah k Moravě.²²⁹) Přesto nebo právě proto výrazně přispěl k stabilizaci markrabství jako zvláštního zemského útvaru o dvou částech v rámci českého státu. Tato historie však již se sicilskou bulou nemá, a přísně vzato nikdy neměla nic společného.

LISTINA JEDNA, NEBO TŘI?

„*Stalo se léta od vtělení Páně tisícího dvoustého dvanáctého, v měsíci září, patnácté indikci.*“

Zlatá bula sicilská

Ivan Hlaváček si před časem položil otázku, zda trojice basilejských bul nepředstavuje homogenní celek, aby po zvážení stylistických obrátů a věcných souvislostí dospěl k závěru, že privilegium *Mocran et Mocran* má blízko k druhé Fridrichově listině pro českého krále a že se jedná „*o nepochybnou donaci konkrétního majetku*“ nejasné polohy.²³⁰) S tím by se dalo – do jisté míry – souhlasit. Moravskému markraběti adresovaná bula svou dikcí skutečně připomíná privilegium, jímž si Přemysl Otakar pojistil držbu vybraných statků ve Francích a Vogtlandu, jenomže nápadné textové shody lze najít také v první listině; ostatně celý soubor je natolik provázán, že si písař při koncipování privilegia *Mocran et Mocran* vystačil s třemi desítkami nových slovíček a zbytek si prostě „vypůjčil“ z již zhotovených kusů.²³¹)

Je to však přirozené. Zlatá bula sicilská a její dvě méně slavné sestry vznikly v jeden den a na jednom místě a jejich konečný vzhled byl dílem osob, které spolu nikdy předtím ani nikdy potom nepracovaly. Již jen to listinám vtisklo punc naprosté vylučnosti. Spojuje však tyto dokumenty ještě něco jiného než pouhé vědomí, že byly sepsány Jindřichem z Paris, zpečetěny basilejským kanovníkem Oldřichem a že na vše dohlížel Berthold z Neuffen? Co se vlastně tenkrát v Basileji stalo?

Navzdory všem nejasnostem se zdá, že pomyslný rodný list basilejských zlatých bul nebyl vystaven dne 26. září roku 1212, ale mnohem dříve a především někde jinde. V Basileji došlo pouze k písemné kodifikaci podmínek, za nichž Fridrich II. mohl počítat s podporou českého

krále a moravského markraběte. Na sklonku léta roku 1212 se však ve Švábsku žádná přemyslovská legace nezdržovala, což znamená, že požadavky musely být vysloveny předem (zřejmě po norimberském hlasování v září roku 1211) a ve formě jakéhosi konceptu putovaly s říšskou legací do Říma, kde byly posouzeny papežem a posléze také designovaným králem Fridrichem. Není to sice úplně jisté, nicméně bez této předlohy nelze vysvětlit, jak českých poměrů neznalý kancelářský personál dokázal vystihnout i neobyčejně subtilní přemyslovské zájmy a jak se ve všech basilejských bulách objevily stopy jihoitalského diktátu.²³²⁾

Basilejské listiny se vzájemně doplňují a navenek tvoří sevřený celek, který vypovídá nejen o vztahu českého státu k říši, ale také o aktuálním poměru sil na domácí politické scéně. V paměti Zlaté buly sicilské zůstal uchován diarchický model, jenž markraběti umožnil, aby si jako říšský kníže a volitel římského krále nechal potvrdit vládu nad oběma Moravami, a učinil tak Fridricha arbitrem nových pořádků, aniž by tím narušil bratrův mocenský primát. Naopak Přemysl si tento (nejspíš vynucený) ústupek nechal vyvážit právem investitury obou biskupů, výslovnou zárukou neporušitelnosti zemských hranic a posílením mocenského vlivu v blízkém zahraničí. Obzvláštní spokojenost vzbuzoval Fridrichův slib, že pro českého krále v budoucnu získá wet-tinský hrad Donín, čímž Přemysl alespoň dočasně otupil nebezpečné výpady svého erbovního nepřítele Dětricha Míšeňského.²³³⁾

A Fridrich? Nezdá se, že by se na sklonku září roku 1212 cítil jen bezmocnou loutkou v partii, kterou rozehráli jiní. Mířil za římskou korunou a na své pouti jednoduše odměňoval všechny, kteří mu mohli být nějak prospěšní. V Basileji pamatoval na české spojence, jejichž problémům ovšem nerozuměl a možná ani rozumět nechtěl. Ale jak tomu bylo v Čechách? Co si tenkrát mysleli a jak vzpomínali na vlastní minulost?

POZNÁMKY

1) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3, zde s. 7: „*Ad huius autem constitutionis et confirmationis nostre memoriam et robur perpetuo valiturum presens privilegium per manus Henrici de Parisius notarii et fidelis nostri scribi et bulla nostra aurea iussimus communiri anno, mense et indictione subscriptis.*“ Stejným způsobem se Jindřich přihlásil k vypracování ostatních listin. Dále srov. ACRB I.1, s. 8–10, č. 4, s. 10–11, č. 5.

2) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3, zde s. 8: „*Datum in nobili civitate Basilea per manus Ulrici*

viceprothonotarii sexto Kalendas Octobris feliciter amen.“ Takto byly ukončeny i zbylé dvě basilejské listiny. Dále srov. ACRB I.1, s. 8–10, č. 4, s. 10–11, č. 5.

3) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3, zde s. 8: „*Huius rei testes sunt isti (...) Bertoldus de Niffphe.*“ Bertholdovo jméno se samozřejmě objevuje ve všech basilejských listinách. Dále srov. ACRB I.1, s. 8–10, č. 4, s. 10–11, č. 5.

4) MGH DF II, XIV/1, s. 329–331, č. 170: „*Data Verone, per manum domini Bertoldi de Niffö, regalis aule protonotarii et vicedomini Tridentini, die sabati XXIII, mensis augusti, quinte decime indictionis.*“

5) Jeho kariéru alespoň v bodech nastínil HANS MARTIN SCHALLER, *Die Kanzlei Kaiser Friedrichs II. Ihr Personal und Sprachstil*, AfD 3/1957, s. 217. Osudy pánů z Neuffen na počátku 13. století nověji shrnul BERND SCHÜTTE, *König Philipp von Schwaben. Itinerar-Urkundenvergabe-Hof*, Hannover 2002 (MGH Schriften 51), s. 431–432.

6) Podle starších a dílem již překonaných názorů – ANTON JOHANN WALTER, *Die deutsche Reichskanzlei während des Endkampfes zwischen Staufern und Welfen*, Innsbruck-Leipzig 1938, s. 157–174; PAUL ZINSMAIER, *Studien zu den Urkunden Heinrichs (VII.) und Konrads IV.*, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins 61/1952, s. 445–565; TÝŽ, *Die Urkunden Philipps von Schwaben und Ottos IV. (1198–1212)*, Stuttgart 1969, s. 36–37 – se zastupující protonotář Oldřich psal podle Ulmu a Bollingenu. Dnes respektovaná představa počítá spíše s tím, že se jedná o dvě osoby. Zdá se, že zlatou bulou připomínaný Oldřich působil ve Fridrichově kanceláři až do roku 1215, od roku 1220 byl říšským protonotářem v Itálii a mezi léty 1225–1232 pracoval pro Jindřicha (VII.). Dále srov. WALTER HEINEMEYER, *Ulrich von Bollingen – weder Verfasser noch Schreiber der Berner Handfeste*, AfD 24/1978, s. 381–407; BERND ULRICH HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, Hannover 1990 (MGH Schriften 34), s. 428, č. 63; B. SCHÜTTE, *König Phillip von Schwaben*, s. 547.

7) To platí zejména pro Dolistou vypracovaný překlad do češtiny, který byl bez námitek přejímán dalšími autory – srov. KAREL DOLISTA, *Listy a listiny z dějin československých 869–1938*, Praha 1938, s. 17–18, č. 7; nověji pak FRANTIŠEK KOP, *Odvěký doklad naší surchovanosti. K začátkům českého práva korunovaciho*, Praha 1947, s. 61–64, č. I; JOSEF ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, Praha 1987, s. 29.

8) JULIUS FICKER, *Beiträge zur Urkundenlehre*, díl 2, Innsbruck 1878, s. 345–346; FRIEDRICH PHILIPPI, *Zur Geschichte der Reichskanzlei unter den letzten Staufern. Friedrich II., Heinrich (VII.) und Konrad IV.*, Münster 1885, s. 14–21. Dále si připomeňme, že tuto tezi převzal a pro *Regesta Imperii* V/3, s. 2305, příslušným způsobem rozpracoval Johann Friedrich Böhmer.

9) EDUARD WINKELMANN, *Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig*, díl 2: *Kaiser Otto IV. von Braunschweig 1208–1218. Jahrbücher der Deutschen Geschichte*, Leipzig 1878, s. 325, pozn. 4.

10) PAUL ZINSMAIER, *Untersuchungen zu den Urkunden König Friedrichs II. 1212–1220*, Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins 58/1949, s. 381.

11) H. M. SCHALLER, *Die Kanzlei Kaiser Friedrichs II.*, s. 215, 265.

12) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3, zde s. 7: „*Ad huius autem constitutionis et confirmationis*

nostre memoriam et robur perpetuo valiturum presens privilegium per manus Henrici de Parisius notarii et fidelis nostri scribi et bulla nostra aurea iussimus communiti anno, mense et indictione subscriptis.“; s. 8: „*Acta sunt hec anno Domini incarnationis millesimo ducentesimo duodecimo, mense Septembris, quintedecime indictionis, regni vero domini nostri Frederici illustrissimi Romanorum imperatoris electi et semper augusti, regis Sicilie, quintodecimo.*“; s. 8: „*Datum in nobili civitate Basilea per manus Ulrici viceprothonotarii sexto Kalendas Octobris feliciter amen.*“

13) Sicilskou královskou kancelář podrobil brilantní analýze HORST ENZENSBERGER, *Beiträge zum Kanzlei- und Urkundenwesen der normannischen Herrscher Unteritaliens und Siziliens*, Münchener Historische Studien, Abteilung Geschichtliche Hilfswissenschaften 9/1971. Jeho postřehy nověji potvrdili HERBERT ZIELINSKI, *Historisch-diplomatische Einleitung*, CDRS I.5, s. XIII–XXVIII; THEO KÖLZER, *Die sizilische Kanzlei von Kaiserin Konstanze bis König Manfred (1195–1266)*, DA 40/1984, s. 532–561.

14) ACRB I.1, s. 8–10, č. 4, zde s. 9: „*In nomine sancte et individue trinitatis amen.*“ Obdobně ACRB I.1, s. 10–11, č. 5. V této souvislosti dodejme, že formule, kterou obvykle užívali sicilští notáři, zněla: „*In nomine Dei eterni et salvatoris nostri Iesu Christi amen.*“ Dále srov. například soubor listin, který byl vystaven v Mesině krátce před Fridrichovým odjezdem do říše v březnu roku 1212: MGH DF II, XIV.1, s. 286–287, č. 147, s. 289–291, č. 149, s. 291–293, č. 150, s. 293–295, č. 151, s. 295–296, č. 152, s. 297–299, č. 153, s. 299–300, č. 154, z normanské epochy pak *Tancredi et Willelmi III regum diplomata*, Köln-Wien 1982, passim.

15) Což ostatně konstatoval P. ZINSMAIER, *Untersuchungen zu den Urkunden König Friedrichs II.*, s. 381.

16) Z obsáhlé produkce si zde připomeňme alespoň taková jména a práce jako HANS MARTIN SCHALLER, *Die Staufische Hofkapelle im Königreich Sizilien*, DA 11/1954–55, s. 462–505; PETER CSENDES, *Die Kanzlei Kaiser Heinrichs VI.*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 151/1981; THEO KÖLZER, *Urkunden und Kanzlei der Kaiserin Konstanze, Königin von Sizilien*, Köln-Wien 1983; RAINER MARIA HERKENRATH, *Die Reichskanzlei in den Jahren 1181–1190*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 175/Wien 1985.

17) Jejich ukázky formou komentovaného katalogu s odkazy na relevantní literaturu zpřístupnila THÉRÈSE GLORIEUX-DE GAND, *Manuscripts cisterciens de la Bibliothèque royale de Belgique*, Bruxelles 1990.

18) H. M. SCHALLER, *Die Kanzlei Kaiser Friedrichs II.*, s. 215–216, 258–285.

19) Dále srov. MGH DF II, XIV/1, s. 289–291, č. 149, s. 291–293, č. 150; H. M. SCHALLER, *Die Kanzlei Kaiser Friedrichs II.*, s. 260–261.

20) Dále srov. MGH DF II, XIV/1, s. 305–306, č. 158, s. 306–307, č. 159, s. 307–308, č. 160, s. 309–311, č. 161, s. 311–312, č. 362, s. 318–320, č. 164, s. 320–321, č. 165; H. M. SCHALLER, *Die Kanzlei Kaiser Friedrichs II.*, s. 270, 278.

21) To, že Berard byl papežským legátem, tvrdí jen *Conrado de Fabaria Casuum Sancti Galli Continuatio tertia*, MGH SS II, s. 171. Tato zpráva je ale obecně pokládána za věrohodnou. O přítomnosti papežského vyslance ve Fridrichově doprovodu

se ostatně zmiňují vcelku spolehlivé *Iohannis Codagnelli Annales Placentini*, MGH SRG XXIII, s. 40.

22) Finanční výpomoc římské kurie sice připomínají pouze *Annales Ceccacenses*, MGH SS XIX, s. 300: „*postea ivit Romam. Quem dominus Innocentius papa tanquam (...) et benigne suscipiens, cum maxima honorificentia eius solvit omnes expensas in civitate, et extra ei (...) uncias auri dedit, et omnia necessaria ei atque galeis usque Genuam ministravit et licentiavit et commendavit*“, nicméně vlídné přijetí u římské kurie zaznamenala řada dalších a na sobě nezávislých pramenů. Bez nároku na úplnost srov. *Ryccardi de Sancto Germano notarii Chronica*, MGH SS XIX, s. 334–335; *Breve chronicon de rebus Siculis*, HB I/2, s. 894; *Thomae Tusci Gesta imperatorum et pontificum*, MGH SS XXII, s. 510; *Chronica regia Coloniensis III*, MGH SRG XVIII, s. 234. Fridrichův pobyt v Římě nověji komentoval WOLFGANG STÜRNER, *Friedrich II.*, díl 1: *Die Königsherrschaft in Sizilien und Deutschland 1194–1220*, Darmstadt 1992, s. 141–144.

23) Fridrichovu cestu z Říma do Janova a dále na sever zachytila řada pramenů. Prvořadý význam však bezesporu mají *Iohannis Codagnelli Annales Placentini*, MGH SRG XXIII, s. 39: „*Rogerus Federicus, qui dicit regem Scicilie, venit Romam. Ipso ibidem existente marchio de Heste et Petrus Traversarius et alii quam plures nobiles ipsum visitaverunt ibidem, cum eo et summo pontifice locuti fuerunt. Deinde semotus cursum suum direxit Ianuam. Die vero Martis primo mensis Madii ipsam civitatem intravit, ibidem magnifice et honorifice ab eiusdem civitatis militibus et populo fuit receptus.*“

24) Nejpodrobnější komentář jako obvykle přinesly *Iohannis Codagnelli Annales Placentini*, MGH SRG XXIII, s. 40: „*Die autem Veneris XIII. mensis Iulii dictus puer de Scicilia cum legato summi pontificis et marchione de Monte-ferato et comite de Sancto Bonifacio et Papiensium ac Cremonensium legatis ac quibusdam aliis Ianuam exivit et per Montem-ferratum et per partes illas ad civitatem Ast accessit; deinde iter suum Papiam die Veneris XI. Kal. Augusti direxit.*“ Příslušné pozornosti se Fridrichovi dostalo také v janovských letopisech, zejména pak v té části, kterou sepsal Ogerius Panis. Dále srov. *Ogerii Panis Annales*, MGH SS XVIII, s. 131; *Ryccardi de Sancto Germano notarii Chronica*, MGH SS XIX, s. 335; *Thomae Tusci Gesta imperatorum et pontificum*, MGH SS XXII, s. 510; *Ex Willelmi Britonis Operibus*, MGH SS XXVI, s. 302–303; *Annales Cremonenses*, MGH SS XXXI, s. 13; *Sicardi episcopi Cremonensis Cronica*, MGH SS XXXI, s. 180.

25) Fridrichovy nesnáze v Lombardii podrobně a zdá se, že i velmi přesně vylíčili *Iohannis Codagnelli Annales Placentini*, MGH SRG XXIII, s. 40–41: „*Unde dicti Mediolanense et Placentini egregie bellicis armis preparati, imperialis aule fidelissimi, cum universa fortia eorum, militum et peditum, sagittariorum et balestariorum, dictis Cremonensibus et Papiensibus et omnibus eorum amicis volentibus ipsum puerum palam ducent Cremonam in comitatu Laudensi ad Lambri transitum vel alibi tensis aquilis viriliter resistere atque iter eorum et personam pueri omnimode impedire proposuerunt et dictum puerum per vim recipere posse, suum foras extraxere carocium; sed que verbis dixerunt, factis observare noluerunt. Die autem sabbati V. Kal. Augusti sero adveniente Papiensis ad sonum campanae cum puero Scicilie rege exierunt civitatem, per totam equitantes noctem. Cremonenses vero ea die et hora cum marchione de Heste et eorum sequacibus privatim, sicut cum Papiensibus statuerant, Cremonam exierunt; eadem nocte usque ad Lambri*

transitum perexere.“ Dále srov. *Ryccardi de Sancto Germano notarii Chronica*, MGH SS XIX, s. 335; *Thomae Tusci Gesta imperatorum et pontificum*, MGH SS XXII, s. 511; *Ex Willelmi Brittonis Operibus*, MGH SS XXVI, s. 302–303; *Annales Cremonenses*, MGH SS XXXI, s. 13; *Sicardi episcopi Cremonensis Cronica*, MGH SS XXXI, s. 180.

26) *Annales Mediolanenses minores*, MGH SS XVIII, s. 398: „*Rugerus Federicus balneavit sarabulum in Lambro.*“ Obdobně *Notae Sancti Georgii Mediolanensis*, MGH SS XVIII, s. 388. KLAUS VAN EICKELS, TANIA BRÜSCH, *Kaiser Friedrich II. Leben und Persönlichkeit in Quellen des Mittelalters*, Darmstadt 2000, s. 61–62, však upozornili, že svého času tolik oblíbená zápletka pouze parafrázuje starší legendu, a že tedy nemá s událostmi roku 1212 nic společného.

27) Noční útěk z Pavie, šarvátka u řeky Lambro a příjezd do Cremony, to vše se mělo odehrát v rychlém sledu mezi 28. a 30. červencem. Blíže srov. zejména *Iohannis Codagnelli Annales Placentini*, MGH SRG XXIII, s. 40–41.

28) *Sicardi episcopi Cremonensis Cronica*, MGH SS XXXI, s. 180: „*Inde Mantuam et Veronam atque Tridentum feliciter transiens in singulis urbibus extitit gloriosus.*“; *Iohannis Codagnelli Annales Placentini*, MGH SRG XXIII, s. 41: „*Die vero Lune sequenti, tertio Kal. Aug. puer Scicilie Cremonam intravit; ibidem magna cum letitia fuit receptus. Die vero Lune XIII. Kal. Septembris puer dictus Mantuam perexit, deinde Veronam.*“

29) Spojenecká smlouva římského císaře a bavorského vévody byla zpečetěna 20. března roku 1212. Dále srov. MGH Const II, s. 49–50, č. 40.

30) *Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon*, MGH SRG XVI, s. 108–109: „*Interim Friedricus imperator electus, cum non posset directo itinere venire in Alamanniam, de vale Tridentina per asperissima loca Alpium et invia et iuga montium eminentissima obliquando iter suum venit in Retiam Curiensem ibique receptus ab episcopo Curiense et abbate Sancti Galli et nobili viro H[ainrico] de Sacco perductus est usque civitatem Constanciam.*“

31) *Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon*, MGH SRG XVI, s. 109: „*Audito vero adventu ipsius Otto imperator interim venerat de Turingia volens comprehendere aut interficere adversarium suum, ipseque manebat in opido Uberlingen.*“ Obdobně srov. *Conrado de Fabaria Casuum Sancti Galli Continuatio tertia*, MGH SS II, s. 171.

32) *Ex Willelmi Brittonis Operibus*, MGH SS XXVI, s. 303.

33) *Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon*, MGH SRG XVI, s. 109: „*Unde factum est, ut auxilio comitis de Quiburc et aliorum, quibus ipse predia imperii et paterna large distribuit et obligavit, usque Basileam perveniret, ubi tunc Hainricus de Veringen Argentinensis episcopus cum quingentis militibus sibi occurrit. Quorum et aliorum fretus auxilio per partes Reni descendit, civitates et terras, exceptis quibusdam castris paucis, in potestate accepit.*“

34) *Annales Marbacenses qui dicuntur*, MGH SRG IX, s. 84: „*Fridericus autem obsesso et dedit sibi castrum Hagenowe, quod adhuc tenebant fideles Ottonis, veniebat de civitate in civitatem, et receperunt eum; et in brevi obtinuit terram.*“

35) *Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon*, MGH SRG XVI, s. 109: „*Otto vero nichilominus attemptans, si posset resistere, ex altera aprte Reni descendit venitique ad quoddam castrum nomine Brisacum, quod in potestate sua habebat; ubi cum maneret, cives eiusdem castris, nescio qua occasione commoti et ex fama rerum audaciores effecti contra eum et suos insurrexerunt, ubi quidam vulnerati et interfecti sunt, ipseque profugus effectus*

vix recessit ab eis. Qua fama divulgata laboriose satis in Saxoniam rediit et sic de regno pelitur.“ Obdobně, avšak se zjevnými sympatiemi k Otovi *Annales Marbacenses qui dicuntur*, MGH SRG IX, s. 83–84: „*Adhuc tamen habens fiduciam in solo duce de Zeringen descendit usque Brisache regium oppidum, prestolari volens eventum rei, si quo modo posset habere copiam resistendi. Ubi dum moratur in presidio, stipatores et alii de familia sua, sicut id genus hominum nimis licentiose et presumptuose volunt habere omnia, insolentius agere sepeverunt erga burgenses, tam pecora quam babulum et vinum cetera quae illorum erant violenter auferendo et non parcendo. Unde multitudo populi commota in seditionem vertitur et, perturbato principe, armata manu ipsum Ottonem cum suis omnibus eiecerunt, quibusdam ibi vulneratis et mutilatis. Qui secendens inde reversus est in Saxoniam.*“

36) *Thomae Tusci Gesta imperatorum et pontificum*, MGH SS XXII, s. 511: „*At Fredericus in equo sine sella diffugiens, fluvium transiens a Cremonensibus ibi expectantibus est receptus Cremonamque deductus.*“

37) *Ex Willelmi Brittonis Operibus*, MGH SS XXII, s. 303: „*Eadem die venturus erat Otho in eadem civitate, et iam premiserat famulos suos et coquos, qui iam cibos paraverant; nec distabant a civitate per tres leucas, quando Fredericus cum 60 militibus intravit. Quem Otho cum ducentibus militibus, eius adventu sciens, sequabatur; sed Fredericus recepto, clausa est Othoni ianua, et ipse cum suis viliter est repulsus. Dicunt, quod si Fredericus moram fecisset per tres horas, nunquam intravisset Alemanniam.*“

38) Fridrichův desetidenní pobyt přišel Janovské údajně na 2400 marek. Blíže srov. *Ogerii Panis Annales*, MGH SS XVIII, s. 131: „*In eodem quidem anno Fredericus rex Scicilie in Kalendis vero Madii Ianuam venit cum galeis quatuor, et honorifice a clero et populo receptus fuit, et in civitate moram fecit per menses tres, et comune Ianue pro expensis ei donavit ultra libras 2400.*“ A také HB I/1, s. 212–214. K Fridrichovým finančním závazkům srov. dále MGH DF II, XIV/1, s. 324–326, č. 168.

39) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3, zde s. 8: „*Huius rei testes sunt isti: archiepiscopus Barenensis, episcopus Tridentinus, episcopus Basiliensis, episcopus Constantiensis, episcopus Curiensis, abbas Augensis, abbas sancti Galli, abbas de Wiceburc, Bertoldus de Nifphe regalis curie prothonotarius, comes Ultricus de Chiburc, comes Rodulfus de Habechesburc et langravius de Alsatia, comites Loduicus et Hermannus de Froburc, comes Warnerus de Hobenburc, Arnoldus nobilis de Wart, Rodulfus advocatus de Raprehteshiwilare, Rodulfus de Ramensberc, Albero de Tanehuse camerarius et alii quam plures.*“ Pověšme si na tomto místě ještě jedné zvláštnosti: v první části svědecké řady, která zmiňuje přítomné preláty, neznámo proč chybí osobní jména.

40) Kupříkladu B. U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 250, výslovně konstatoval, že klášter Pairis vynikal studijní aktivitou a úzkým vztahem ke Štaufům.

41) Nutno poznamenat, že IVAN HLAVÁČEK, *Ještě jednou – a ani to možná ne naposledy – Mocran et Mocran*, in: *In memoriam Josefa Macka (1922–1991)*, (edd.) M. Polívka, F. Šmahel, Praha 1996, s. 47, je zcela opačného názoru.

42) *Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon*, MGH SRG XVI, s. 99: „*Nuntios itaque acquirunt, qui hanc suam electionem tam in civitate Romana quam apud prefatum F[ridericum] regem Scicilie promoveant et ipsum in Alamanniam perducant. Mittitur in hac legatione nobilis vir Hainricus de Nifen et Anshalmus de Iustingen, vir ingenuus, promittunturque eis pro expensis et itinere quindecies centente marce de redivisibus imperii*

solvende. Cumque hi simul usque Vernam pervenissent, prefatus H[ainricus] remansit ibidem, quatinus favorem Lombardorum acquireret prefato regi et precipue Veronensium. Dicitur vero Anshalmus magne labore et periculis plurimis Romam usque pervenit ibique consilio et interventu domni Innocentii pape obtinuit, ut a civibus et populo Romano Fridericus imperator collaudaretur.“

43) Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon, MGH SRG XVI, s. 92: „Ea tempestate idem Philippus ecclesiam Urspergensis obligavit titulo pignoris nobili viro Bertholdo de Nifsen et filio eius H[ainrico], quam postea prepositus, qui tunc fuit, et fratres de potestate eorundem tyrannorum liberaverunt, cum tantam cepissent ibidem exercere tyrannidem, ut nequaquam posset ecclesia conventualis existere.“

44) Příbuzenský poměr Bertholda a Jindřicha upřesnil B. SCHÜTTE, *König Phillip von Schwaben*, s. 431–432.

45) Blíže srov. Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon, MGH SRG XVI, s. 99: „Tunc itaque prefatus A[nshalmus] progressus venit ad sepe dictum F[ridericum] regem Sicilie vixque obtinuit apud illum, ut iret in Alamaniam.“ A také RI V/1, s. 175–176, č. 674.

46) Přehledný soupis jihoitalských notářů ve službách Fridricha II. sestavil H. M. SCHALLER, *Die Kanzlei Kaiser Friedrichs II.*, s. 207–285, avšak vnitřní organizaci říšské kanceláře mezi léty 1212–1220 se systematicky věnoval především Paul Zinsmaier. Z jeho díla si zde kromě již citované práce *Untersuchungen zu den Urkunden König Friedrichs II.*, s. 369–466, připomeňme alespoň PAUL ZINSMAIER, *Die Reichskanzlei unter Friedrich II.* in: Probleme um Friedrich II., Sigmaringen 1974 (Vorträge und Forschungen 16), s. 135–166; TÝŽ, *Miszellen zu den Stauferurkunden des 12. und 13. Jahrhunderts. Die Kanzleinotare Friedrichs II. in der deutschen Königszeit (September 1212–August 1220)*, DA 38/1982, s. 180–192; TÝŽ, *Beiträge zur Diplomatik der Urkunden Friedrichs II.*, DA 41/1985, s. 101–174. K obecným problémům říšské kanceláře za vlády Fridricha II. se nověji vyjádřil WALTER KOCH, *Die Edition der Urkunden Kaiser Friedrichs II.*, in: Das Staunen der Welt. Kaiser Friedrich II. von Hohenstaufen 1194–1250, Göppingen 1996, s. 40–71.

47) Základní souvislosti shrnul E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben II.*, s. 500–501.

48) Ostatně něco takového předpokládal již BEDA DUDÍK, *Mährens allgemeine Geschichte*, díl 5: *Vom Jahre 1197 bis zum Schlusse des Jahres 1261*, Brünn 1870, s. 72–76; TÝŽ, *Dějiny Moravy*, díl 5: *Od roku 1197 až do roku 1261*, Praha 1878, s. 53–56.

49) V mírně upravené podobě srov. MARTIN WIHODA, *Imperator electus*, in: *Verba in imaginibus*. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, (edd.) M. Nodl, P. Sommer, Praha 2004, s. 299–307.

50) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3: „Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator electus et semper augustus, rex Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue.“ Obdobně ACRB I.1, s. 8–10, č. 4, s. 10–11, č. 5.

51) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3: „quod illustris rex eorum Ottacharus a primo inter alios principes specialiter pre ceteris in imperatorem nos elegit et nostre electionis perseverantie diligenter et utiliter astiterit“.

52) Není však vyloučeno, že k volbě došlo o něco dříve, možná již na tajné schůzce v Naumburku v dubnu nebo červnu roku 1211, tak jak to naznačil AN-

TON HAIDACHER, *Beiträge zur Kenntnis der verlorenen Registerbände Innocenz'III.*, Römische Historische Mitteilungen 4/1960–1961, s. 37–62; BERTHOLD BRETHERHOLZ, *Ein päpstliches Schreiben gegen Kaiser Otto IV. von 1210 October 30, Lateran*, NA 22/1897, s. 293–298.

53) FRANTIŠEK PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl 1: *Od prvověkosti až do roku 1253*, Praha 1894⁴, s. 283–284.

54) VÁCLAV VLADIVOJ TOMEK, *O právním poměru Čech k někdejší říši německé. Od bitvy u Chlumce až do zlaté bully císaře Karla IV. (1126–1355)*, ČCM 31/1857, s. 491–492.

55) Příkladem „pars pro toto“ budiž JOSEF KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892², s. 21, 561.

56) B. DUDÍK, *Mährens allgemeine Geschichte*, díl 5, s. 66–76.

57) CONSTANTIN HÖFLER, *Kritische Wanderungen durch die böhmische Geschichte. Guelphismus und Ghibelinismus in Böhmen*, MVGDDB 7/1869, s. 139–140.

58) BERTHOLD BRETHOLZ, *Mocran et Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle König Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212*, ZVGMS 5/1901, s. 305–320, zde především s. 305–307.

59) RUDOLF KOSS, *Mocran et Mocran*, Zvláštní otisk ze Zpráv českého zemského archivu 7/1927, s. 3–4.

60) JAROSLAV GOLL, *K výkladu privilegia Fridricha II. pro království České*, VKČSN, třída filosoficko-historická 1903, s. 1–9, zde především s. 1–2.

61) VÁCLAV NOVOTNÝ, *České dějiny*, díl 1/3: *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928, s. 297: „Že knížata zdvihají prapor ghibelinský, projevilo se i způsobem volby. Ve smyslu tradic stausfských Fridrich zvolen za císaře (in imperatorem electus). V touz chvíli, kdy mu hrozila ztráta Sicilie, Fridrichovi nabídnuta koruna německá.“

62) V posledních letech se pro císařskou volbu vyslovil zejména JOSEF ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 112; TÝŽ, *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 101, byť na jiném místě – *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998², s. 59 – se nebránil ani „královské“ interpretaci norimberských událostí. O císařském titulu se zmínil rovněž VRATISLAV VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české*, díl 2: *1197–1250*, Praha-Litomyšl 2000, s. 106.

63) Z letité produkce se značnému respektu těší KARL HAMPE, *Deutsche Kaisergeschichte in der Zeit der Salier und Staufer*, Leipzig 1909 (v roce 1937 přepracoval a doplnil Friedrich Baethgen), Heidelberg 1969¹², nověji pak PETER CLASSEN, *Corona Imperii. Die Krone als Inbegriff des römisch-deutschen Reiches im 12. Jahrhundert*, in: Festschrift Percy Ernst Schramm zu seinem siebzigsten Geburtstag von Schülern und Freunden zugeeignet, díl 1, Wiesbaden 1964, s. 90–101; HEINZ LÖWE, *Die Staufer als Könige und Kaiser*, in: *Die Zeit der Staufer. Geschichte-Kunst-Kultur*. Katalog der Ausstellung, díl 3: Aufsätze, Stuttgart 1977, s. 21–34.

64) WERNER GREBE, *Studien zur geistigen Welt Rainalds von Dassel*, *Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein 171/1969*, s. 5–44.

65) Základní osu této koncepce naznačil HEINRICH APPELT, *Die Kaiseridee*

Friedrich Barbarossas, in: Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse 252/1967, s. 3–32. Další náměty doplnil BERNHARD TÖPFER, *Reges Provinciales. Ein Beitrag zur staufischen Reichsideologie unter Kaiser Friedrich I.*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 22/1974, s. 1348–1358; HERMANN JAKOBS, *Weltherrschaft oder Endkaiser? Ziele des staufischen Politik im ausgehenden 12. Jahrhundert*, in: Die Staufer im Süden. Sizilien und das Reich, Sigmaringen 1996, s. 13–28.

66) Přehledný komentář podal HEINRICH MITTEIS, *Die deutsche Königswahl. Ihre Rechtsgrundlagen bis zur Goldenen Bulle*, Wien 1944².

67) Zcela jednoznačně to doložil GUNTER WOLF, *Imperator und Caesar – zu den Anfängen des staufischen Erbreichsgedankens*, in: Friedrich Barbarossa, Wege der Forschung 390, Darmstadt 1975, s. 360–374.

68) *Aegidii Aureaevallensis Gesta episcoporum Leodiensium abbreviata*, MGH SS XXV, s. 132; *Ex Gervasii Tilleberiensis Otii imperialibus*, MGH SS XXVII, s. 380–381. Zevrubnou analýzu říšských poměrů v době Fridrichovy volby zpracoval ULRICH SCHMIDT, *Königswahl und Thronfolge im 12. Jahrhundert*, Köln-Wien 1987, s. 225–260.

69) K dalším souvislostem srov. ERNST KANTOROWICZ, *Zu den Rechtsgrundlagen der Kaisersage*, DA 13/1957, s. 115–150; HANS MARTIN SCHALLER, *Die Kaiseridee Friedrichs II.*, in: Probleme um Friedrich II., s. 109–134.

70) Velmi cenný a podnětný materiál snesl HERMANN BLOCH, *Die Kaiserwahlen der Stauferzeit*, Historische Vierteljahresschrift 12/1909, s. 212–264, 481–535; TÝŽ, *Die staufischen Kaiserwahlen und die Entstehung des Kurfürstentums*, Leipzig-Berlin 1911. Zapomenut by neměl být ani HERMANN KALBFUSS, *Die staufischen Kaiserwahlen und ihre Vorgeschichte*, MIOG 34/1913, s. 502–521.

71) *Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon*, MGH SRG XVI, s. 99: „*Tunc principes Alamanie, rex videlicet Boemie, dux Astrie, dux Bawarie et langravius Turingie et alii quam plures convenientes Fridericum regem Sicilie elegerunt in imperatorem coronandum, cui etiam olim, cum adhuc in cunis esset, iuraverant fidelitatem.*“

72) *Monumenta Erpbesfurtensia*, MGH SRG XLII, s. 209: „*Proinde tacite digredientes, ceteros principes ea latuere consilia, donec idem iurati in oppido regio Nurenberc collecti publice Ottonem hominem hereticum nominaverunt et publicam facientes ei contradictoriam, Fridericum Heinrici imperatoris filium, antea ab universitate electum, futurum imperatorem declararent.*“

73) *Cronica Reinhardbrunnensis*, MGH SS XXX.1, s. 578: „*donec ide, iurati in opido regio Norenbergh collecti publicis vocibus Ottonem hominem hereticum nominaverunt et publicam ei facientes contradictoriam, Fridericum Heinrici ultimi imperatoris filium, antea ab universitate electum, futurum imperatorem declararent.*“

74) *Chronica regia Coloniensis III*, MGH SRG XVIII, s. 232: „*Causa etiam huius negotii fuit, ut secundum preceptum papae Ottonem imperatorem relinquerent et Fridericum regem Sicilie, filium Heinrici imperatoris, eligerent.*“

75) *Breve chronicon de rebus Siculis*, HB I/2, s. 894: „*Et interim quidam nobiles Theotonie ad eundem Fridericum venire exponentes, quod unanimi voluntate ipsum in imperatorem eligere volebant.*“

76) *Annales Ceccacenses*, MGH SS XIX, s. 300: „*1212 Fredericus rex Siciliae sola misericordia Dei vocatus in Alamanniam electus imperator, arripens iter eundi in Alamanniam.*“

77) *Sicardi episcopi Cremonensis Cronica*, MGH SS XXXI, s. 180: „*Dum hec agentur, principes Alamanie Fridericum regem Sicilie, quondam imperatoris Henrici filium... imperatorem elegerunt citantes eum, ut Alamanniam properaret.*“

78) MGH Const II, s. 621–622, č. 451: „*Vestram siquidem scire cupimus magnificentiam, quod nos cum ceteris Alamanie tam ecclesiasticis quam secularibus principibus dictum dominum nostrum F. Romanorum imperatorem electum in vigilia beati Nicolai apud Frankenwort in dominum et regem Romanorum uniformiter elegimus.*“ K frankfurtské volbě se vyslovil také W. STÜRNER, *Friedrich II.* 1, s. 151–155, zde také na s. 155, pozn. 70, obsáhlý výčet relevantních pramenů a literatury.

79) *Ryccardi de Sancto Germano notarii Chronica*, MGH SS XIX, s. 334–335: „*Eodem mense Martii Fridericus rex Sicilie ab Innocentio papa vocatus, navigio vectus a Gaietanis, relictis Panormi uxore et filio Gaietam venit (...) et a Gaieta discedens, per mare ad Urbem vadit, ubi a papa Innocentio et a ceteris cardinalibus senatu populoque Romano ingenti cum honore receptus est.*“

80) *Annales Ceccacenses*, MGH SS XIX, s. 300: „*postea ivit Romam. Quem dominus Innocentius papa tanquam (...) et benigne suscipiens, cum maxima honorificentia eius solvit omnes expensas in civitate, et extra ei...uncias auri dedit, et omnia necessaria ei atque galeis usque Genuam ministravit et licentiavit et commendavit.*“

81) *Breve chronicon de rebus Siculis*, HB I/2, s. 894: „*qui cum sex galeis iter marinum arripuit et divertit Rome ad eundem dominum papam. Et ipse animavit et confortavit eum ad eundem.*“

82) *Annales Siculi*, MGH SS XIX, s. 496: „*Anno Domini 1212. anno nativitatis domni regis Friderici, id est decima quinta indictione anno regni eius undecimo, ipse vero vocatus fuit ab Innocentio papa tercio ad coronam imperii ab anno nativitatis suae decimo sexto.*“

83) *Annales Pegavienses et Bosovienses*, MGH SS XVI, s. 268: „*Hoc anno principes Fridericum contra Ottonem elegerunt. Qui navigio Romam veniens, a papa Innocentio et populo Romano honorifice est receptus, deinde in Alamaniam veniens, contra Ottonem ibi mirifice triumphavit.*“

84) *Chronica regia Coloniensis III*, MGH SRG XVIII, s. 234: „*Item ipso anno Fridericus rex Sicilie, filius Heinrici imperatoris, Romam veniens, a papa cum honore suscipitur, et quorundam principum auxilio Italiam transiens, in Alamanniam venit.*“

85) *Burchardi praepositi Urspergensis Chronicon*, MGH SRG XVI, s. 99: „*Dictus vero Anshalmus magno labore et periculis plurimis Romam usque pervenit ibique consilio et interventu domni Innocentii pape obtinuit, ut a civibus et populo Romano Fridericus imperator collaudaretur, et de ipso factam electionem papa confirmavit.*“

86) *Thomae Tusci Gesta imperatorum et pontificum*, MGH SS XXII, s. 510: „*Itaque Fridericus sue electionis nuntiis iam susceptis mendicis et pauper per mare navigans Romam venit et receptus honorifice a Romanis a papa sue electionis confirmationem obtinuit.*“

87) MGH DF II, XIV/1, s. 305–306, č. 158: „*Fridericus Dei gratia rex Sicilie et*

ducatus Apulie et principatus Capue, in Romanorum imperatorem electus et semper Augustus.“ Obdobně srov. MGH DF II, XIV/1, s. 306–307, č. 159, s. 307–308, č. 160, s. 309–311, č. 161, s. 311–312, č. 162, s. 318–320, č. 164, s. 320–321, č. 165.

88) Řadu zajímavých postřehů snesl EMIL MICHAEL, *Zwei staatsrechtliche Fragen des hohen Mittelalters*, díl 1: *Papst Innocenz III. und die „Kaiserwahl“*; 2. *In welchem Verhältnis stand die Nürnberger Wahl Friedrichs II. 1211 zu seiner Frankfurter Wahl 1212?*, Zeitschrift für katholische Theologie 37/1913, s. 689–694; nověji pak FRIEDRICH KEMPF, *Papsttum und Kaisertum bei Innocenz III. Die geistigen und rechtlichen Grundlagen seiner Thronstreitspolitik*, Roma 1954.

89) Jejich přehledný výčet a základní charakteristiku zpracoval WILHELM WATTENBACH, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter bis zur Mitte des dreizehnten Jahrhunderts*, díl 2, Berlin 1878⁴, s. 330–352.

90) Zlomyslnými výpady je proslulá třeba *Magdeburger Schöppenchronik*, *Chroniken der Deutschen Städte* 7, s. 136–137: „*horet wat nîer mêre, der pâpen kaiser komet und wil uns vordriuen*“, nebo *Sächsische Weltchronik*, MGH Deutsche Chroniken II, s. 238–239.

91) *Walther von der Vogelweide, Werke. Gesamtausgabe*, díl 1: *Spruchlyrik*, Stuttgart 1994, passim. Antikuriální propagandu v souvislosti s Fridrichovou volbou podrobil důkladné kritice zejména KONRAD BURDACH, *Die Wahl Friedrichs II. zum römischen Kaiser*, HZ 154/1936, s. 513–527.

92) *Ryccardi de Sancto Germano notarii Chronica*, MGH SS XIX, s. 338: „*in contemptum Romane ecclesie regem vel imperatorem Fredericum appellavit regem presbiterorum*“.

93) Brilantní rozbor této dekády zpracoval STEFFEN KRIEB, *Vermitteln und Versöhnen. Konfliktregelung im deutschen Thronstreit 1198–1208*, Köln-Weimar-Wien 2000.

94) Asi nejdůležitější a literaturou patřičně ceněný životopis Filipa Švábského zpracoval EDUARD WINKELMANN, *Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig*, díl 1: *König Philipp von Schwaben 1197–1208. Jahrbücher der Deutschen Geschichte*, Leipzig 1873.

95) Obě volby byly již ve své době chápány jako jedna kauzální událost. Blíže srov. *Monumenta Erpbesfurtensia*, MGH SRG XLII, s. 199; nebo obsírněji *Ottonis de Sancto Blasio Chronica* 46, MGH SRG XLVII, s. 70–72. Další souvislosti shrnul B. U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 22–35.

96) MGH Const II, s. 23–24, č. 18: „*Petimus ergo et cum instantia paternitati vestre supplicamus, quatinus ... nos regiam dignitatem adeptos ad imperii consecrationem vocare dignemini, illos insuper episcopos et abbates ac laicos principes, qui iam dictum Philippum ducem Suevie, in excommunicatione vestra detentum, in regem nominare et fidelitatem ei iurare presumpserunt, ab observatione illiciti iuramenti absolutis et maiestati nostre obedire ecclesiastica censura compellatis, et excommunicationem ipsius ducis Suevie per Teutoniam et universos fines imperii publice denuntiari facians.*“

97) MGH Const II, s. 3–4, č. 3: „*Quocirca magnitudini vestre duximus declarandum, quod, mortuo inclito domino nostro H(einrico) Romanorum imperatore augusto, collecta multitudine principum, ubi nobilium et ministerialium imperii numerus aderat copiosus,*

illustrem dominum nostrum Ph(ilippum) in imperatorem Romani solii rite et solemniter elegimus.“

98) Základní údaje včetně soupisu dosavadních edic a literatury zpracoval EBERHARD GÖNNER, *Register Papst Innozenz'III. über den deutschen Thronstreit, 1199–1209*, in: *Die Zeit der Stauer. Geschichte-Kunst-Kultur. Katalog der Ausstellung*, díl I: *Katalog*, Stuttgart 1977, s. 239–240, č. 333.

99) RNI I, s. 26–27, č. 15: „*Cum autem imperialis corona sit a Romano pontifice concedenda et rite prius electo in principem et post in regem legitime coronato, talem secundum antiquam et approbatam consuetudinem libenter ad coronam suscipiendam vocabimus et hiis de more perfectis, que ad coronationem principis exiguntur, eam sibi favente Domino sollempniter conferemus.*“

100) RNI I, s. 29–33, č. 19: „*Verum apostolicam sedem iam pridem fuerat recurrendum, ad quam negotium istud principaliter et finaliter dinoscitur pertinere, principaliter quia ipsa transtulit imperium ab oriente in occidentem, finaliter, quia ipsa concedit coronam imperii.*“

101) RNI I, s. 92–96, č. 62; MGH Const II, s. 505–507, č. 398: „*Unde illis principibus ius et potestatem eligendi regem in imperatorem postmodum promovendum recognoscimus, ut debemus, ad quos de iure ac antiqua consuetudine noscitur pertinere, presertim cum ad eos ius et potestas huiusmodi ab apostolica sede pervenerit, que Romanum imperium in presona(m) magnifici Karoli a Grecis transtulit in Germanos.*“ Tuto myšlenku však již kolem roku 1217 ostře kritizoval Johannes Teutonicus. Blíže srov. ARMIN WOLF, *Die Entstehung des Kurfürstenkollegs. Zur 700-jährigen Wiederkehr der ersten Vereinigung der sieben Kurfürsten*, Idstein 1998, s. 129–130.

102) RNI I, s. 43–51, č. 30: „*ei manifeste favendum, et ipsum recipiendum in regem, et premissis omnibus, que pro honorificentia ecclesie Romane debent premiti, ad coronam imperii evocandum.*“ K dataci a prostředí, v němž Inocenc III. pronesl svou řeč, blíže srov. GEORGINE TANGL, *Das Register Innocenz'III. über die Reichsfrage 1198–1209*, Leipzig 1923, s. 61–80.

103) Na další souvislosti před časem upozornil FRIEDRICH KEMPF, *Untersuchungen über das Einwirken der Theologie auf die Staatslehre des Mittelalters*, *Römische Quartalschrift* 54/1959, s. 205–235.

104) RNI I, s. 55–57, č. 32: „*Illustri regi Ottoni in Romanorum imperatorem electo.*“ Obdobně s. 85–87, č. 57, s. 103–105, č. 65, s. 116–117, č. 77, s. 122.

105) K oficiální titulatuře římských císařů a králů srov. JÖRG SCHWARZ, *Herrscher und Reichstitel bei Kaisertum und Papsttum im 12. und 13. Jahrhundert. Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters*, Köln-Weimar-Wien 2003 (Beihefte zu J. F. Böhmers Regesta Imperii 22).

106) Vztah římské kurie k welfskému táboru za pontifikátu papeže Inocence III. dobře zachytil JOHANNES HALLER, *Innocenz III. und Otto IV.*, in: *Papsttum und Kaisertum. Festschrift für Paul Kehr*, München 1926, s. 475–507.

107) Vše podstatné znamenitě shrnul THEO HOLZAPFEL, *Papst Innozenz III., Philipp II. August, König von Frankreich und die englisch-welfische Verbindung 1198–1216*, Frankfurt 1991.

108) Poměr císaře Oty IV. k římské kurii kolem roku 1209 přehledně zpracoval

ANTON HAIDACHER, *Über den Zeitpunkt der Exkommunikation Ottos IV. durch Papst Innozenz III.*, Römische Historische Mitteilungen 3/1958–1960, s. 132–185; TÝŽ, *Zur Exkommunikation Ottos IV. durch Papst Innozenz III.*, Römische Historische Mitteilungen 4/1960–1961, s. 26–36.

109) Stále platný a v mnohém inspirující portrét tohoto císaře nastínil ERNST KANTOROWICZ, *Kaiser Friedrich der Zweite*, Stuttgart 1985⁶ (první vydání 1927); TÝŽ, *Kaiser Friedrich der Zweite. Ergänzungsband*, Stuttgart 1986³ (první vydání 1931).

110) Z bohaté literatury k tomuto problému dále srov. OTTO VEHSE, *Amtliche Propaganda in der Staatskunst Kaiser Friedrichs II.*, München 1929; HELENE WIERUSZOWSKI, *Vom Imperium zum nationalen Königtum. Vergleichende Studien über die publizistischen Kämpfe Kaiser Friedrichs II. und König Philipps des Schönen mit der Kurie*, München 1933; WOLFGANG STÜRNER, *Kaiser Friedrich II. Seine Herrschaftsvorstellungen und politischen Ziele*, in: *Das Staunen der Welt. Kaiser Friedrich II. von Hohenstaufen*, Göttingen 1996, s. 10–39; nověji HANS-JOACHIM SCHMIDT, *Vollgewalt, Souveränität und Staat. Konzepte der Herrschaft von Kaiser Friedrich II.*, in: *Reich, Regionen und Europa in Mittelalter und Neuzeit. Festschrift für Peter Moraw*, Berlin 2000, s. 21–51.

111) ACRB I.1, s. 10–11, č. 5: „*de nostra liberalitatis munificentia concedimus et confirmamus Mocran et Mocran cum omni iure et pertinentiis suis*“.

112) Prozrazuje to menší kopiář korunního archivu z let 1355–1360. Dále srov. RICHARD SALOMON, *Zur Kenntnis der Unterfertigung in den Urkunden Karls IV.* NA 36/1911, s. 491–497, zde především s. 495, pozn. 1. K organizaci korunního archivu za vlády Karla IV. srov. blíže RUDOLF KOSS, *Archiv Koruny české*, díl 1: *Dějiny archivu*, Praha 1939, s. 85–100. Jiného názoru byl – neznámo proč – I. HLAVÁČEK, *Jestě jednou*, s. 47.

113) Jejich výkon brilantním způsobem shrnul a vyhodnotil R. KOSS, *Mocran et Mocran*, s. 8–11.

114) *Epitome Historica rerum Bohemicarum, quam ob venerationem christianae antiquitatis, et primae in Bohemiae collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare auctore Bobuslao Balbino e Societate Jesu*, Pragae 1677, s. 254: „*Circa haec tempora Henricum Moraviam, aut Moraviae partem non ignobilem cum Marchionis titulo tenuisse...extat in Archivio Regio Caesaris Friderici II. Bulla Aurea, in Nobili Civitate Basiliensi An: 1212 VI. Cal. Octobr. edita, in qua Imperator laudata prius mitum in modum Henrici Marchionis Moraviae fide, et circa universa Imperatoris negotia promovenda devotione, eidem Marchioni et heredibus suis de liberali suam munificenciam concedit et confirmat Mocran et Mokny cum omni iure et pertinentiis suis, salvo servitio quod inde Curie nostrae debetur etc.*“

115) *Mars Moravicus. Sive Bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, praelia turbae: et ex iis enatae crebrae et funestae rerum mutationes, dirae calamitates, incendia, clades, agrorum depopulationes, urbium vastitates, aedium sacrarum et prophanarum ruinae, arcium et oppidorum eversiones, pagorum cineres, populorum excidia, et alia id genus mala, quae Moravia hactenus passa fuit*. Descripta a Thoma Joanne Pessina de Czechorod, Pragae: Typis Joannis Arnolti de Dobrowslawina, Anno 1677,

s. 331: „*Praeter haec, plura adbucaha, idem Imperator contulit Regi Bohemiae, totique Regno beneficia: quin & Marchioni Moraviae Henrico, Svatoplici, ut supra diximus, filio. Extat in Archivo Regio, Bulla Aurea ejusd. Imperatoris, data eodem die & anno, prout superior: in qua laudata prius Henrici March. fide, et circa universa Imperatoris negotia promovenda devotione, de liberali sua munificentia, eidem Marchioni et haeredibus suis, concedit et confirmat Mocran et Mokny, cum omni iure et pertinentiis suis, salvo servitio, quod Curiae nostrae debetur etc.*“

116) *Melchioris Goldasti Heiminsfeldii Commentarii de Regni Bohemiae, incorporatarumque provinciarum iuribus ac privilegiis nec non de hereditaria successione Regiae Bohemorum familiae, in libros VI. divisi, et inde a prima origine diligentissime et accuratissime deducti, cum Animadversionibus Stranski, Balbini, aliorumque, Francofurti ad Moenum, Impensis Dominici a Sande, Anno Christi 1719, sl. 255–256, č. 10.*

117) *Observationes praeviae in Specimen Codicis diplomatici Moravici*, MBH IV, s. 254, č. 47: „*Fridericus II. Imperator Henrico Marchioni Moraviae, ejusque haeredibus concedit Mocran et Mocny in feudum cum omnibus iuribus et attinentiis ad ea spectantibus*.“ Je však zajímavé, že registové výpisky, které jsou uloženy v Dobnerově pozůstalosti (JOSEF VÍTEZSLAV ŠIMÁK, *Pozůstalost Dobnerova*, ČČM 75/1901, s. 116), uvádějí pod číslem 5 správné čtení, tedy *Mocran et Mocran*.

118) Dále srov. FRANCISCUS PUBITSCSKA, *Chronologische Geschichte Böhmens. Vom König Przemysl Ottokar zur Erlöschung des Przemislidischen Stamms* díl 4/2, Prag 1781, s. 61; JOSEPH WRATISLAW MONSE, *Versuch einer kurzgefaßten politischen Landesgeschichte des Markgraftbums Mähren* díl 2: *Vom Jahre 1182 bis 1306*, Olmütz 1788, s. 43.

119) F. PALACKÝ, *Dějiny národa českého*, díl 1, s. 285; TÝŽ, *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*, díl 6: *Poznámky k dílu I–V*, Praha 1896⁴, s. 83.

120) B. DUDÍK, *Mährens allgemeine Geschichte*, díl 5, s. 75–76; TÝŽ, *Dějiny Moravy*, díl 5, s. 56.

121) ADOLF BACHMANN, *Geschichte Böhmens* díl 1: *Bis 1400. Geschichte der europäischen Staaten*, Gotha 1899, s. 499.

122) B. BRETHOLZ, *Mocran et Mocran*, s. 305–320.

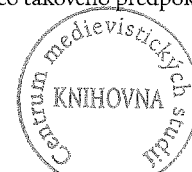
123) ALFRED FISCHER, *Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter. Studien zur Österreichischen Reichsgeschichte*, Wien 1906, s. 55–56.

124) Srov. recenzi studie B. Bretholze od Gustava Friedricha v ČČH 7/1901, s. 61–62.

125) Je více než příznačné, že tak učinili v přímé polemice s Alfredem Fischelerem. Dále srov. ANTONÍN POLÁK, *Jaký byl státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke království Českému?*, ČMM 31/1907, s. 298–313, zde především s. 309; JAN KAPRAS, *Státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke koruně České ve středověku*, ČČM 81/1907, s. 400–423, zde především s. 406–408.

126) JOSEF ŠUSTA, *Václav II. a koruna polská*, ČČH 21/1915, s. 313–346, zde především s. 342, pozn. 3.

127) Na jiném místě pak Rudolf Dvořák v recenzi na studii Bertholda Bretholze v ČČM 25, 1901, s. 205–208, zdůraznil, že on sám něco takového předpokládal

již rok před Bretholzem. Dále srov. recenzi Rudolfa Dvořáka za první svazkem *Geschichte Böhmens* Adolfa Bachmanna v ČMM 24/1900, s. 92–111, zde především s. 104: „Že by byl tento panovník zároveň se známým privilegiem z r. 1212 udělit také moravskému markrabí Vladislavovi jakési dva statky (Mocran et Mocran), o tom dlužno právem pochybovati; zkomolený text dotyčné listiny dává spíše souditi, že Vladislav byl od krále stvrzen v hodnosti své jako markrabí moravský. Neboť jakým právem by byl mohl král Bedřich rozdávat statky, které mu nenáležely.“

128) R. KOSS, *Mocran et Mocran*, s. 3–28.

129) Srov. recenzi Josefa Pekaře na studii Rudolfa Kosse v ČČH 32/1926, s. 601–606.

130) Nutno podotknout, že německá bohemistika Kossovu práci víceméně ignoruje. Příkladem budiž WILHELM WEGENER, *Böhmen, Mähren und das Reich im Hochmittelalter. Untersuchungen zur staatsrechtlichen Stellung Böhmens und Mährens im Deutschen Reich des Mittelalters 919–1253*, Köln–Graz 1959; KARL RICHTER, *Die böhmische Länder im Früh- und Hochmittelalter*, in: Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder, Stuttgart 1967.

131) MARTIN WIHODA, *Mocran et Mocran*, ČČH 92/1994, s. 213–226, zde především s. 215–219.

132) Že si s tímto privilegiem nevěděli rady v podstatě již od počátku, prozrazují strohé dorsální přípisky – ACRB I.1, s. 10–11, č. 5, zde s. 10: „Imperatoris Friderici super Mocran et Mocran“; „Confirmacio marchioni Moravie super Mocran et Mokrām“. R. KOSS, *Mocran et Mocran*, s. 11, je ale interpretoval jako důkaz, že na konci středověku neměli „vůbec pochybnosti, oč vlastně v listině jde“.

133) K počtu a obsahu konfirmovaných písemností srov. JIRÍ SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1980, s. 268–271.

134) K moravským poměrům 11. a 12. století srov. BARBARA KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci ve znojemské rotundě*, Ostrava 1985; TÁŽ, *Die Rotunde in Znojmo und die Stellung Mährens in böhmischen Přemyslidenstaat*, *Historica* 27/1987, s. 5–59.

135) MGH DF I, X/3, s. 341–343, č. 782: „Primezla margravius de Moravia“.

136) JULIUS FICKER, *Vom Reichsfürstenstände. Forschungen zur Geschichte der Reichsverfassung zunächst im XII. und XIII. Jahrhundert*, díl 1, Innsbruck 1932 (nezměněný přetisk druhého vydání z roku 1861), s. 107: „und der Primezla margravius de Moravia in Kaiserurkunde von 1179 schon nach seiner Stelle nur ein untergeordneter Beamter zu sein scheint“.

137) WENZEL JOHANN KOUTNÝ, *Der Přemysliden Thronkämpfe und Genesis der Markgrafschaft Mähren. Eine wissenschaftliche Abhandlung als Beitrag zur Erforschung der vaterländischen Geschichte*, Jahres-Bericht über das Gymnasium der k. Theresianischen Akademie in Wien für das Schuljahr 1876–1877, Wien 1877, s. 70: „Ich meine, dass unter dem ‚Primezla margravius‘ ein Beamter der Olmützer Provinz zu verstehen sei, die zu dieser Zeit der Herzog in eigener Verwaltung hatte, ein Beamte, den die Kanzlei als ‚margravius‘ zu betiteln beliebte.“

138) BEDA DUDÍK, *Mährens allgemeine Geschichte*, díl 4: *Vom Jahre 1173 bis zum Jahre 1197*, Brünn 1865, s. 43: „und dann der Sohn des Königs Wladislaw, Přemy-

sl. Přemysl wird in der Urkunde ‚Markgraf von Mähren‘ genannt. Wir können uns diesen Titel nur als Anwartschafts Titel erklären, den der Kaiser dem Bruder des Herzog's aus eigener Machtvollkommenheit erteilte.“

139) BEDA DUDÍK, *Mährens allgemeine Geschichte*, díl 1: *Mährens Culturstände vom Jahre 1197 bis 1306. Staat und Volksthum*, Brünn 1880, s. 31–32, pozn. 1: „Auf Grund der gegen diesen Persönlichkeit vorgebrachten Beweise...lassen wir unsere Ansicht fallen, und erklären diesen Přemysl als einen Beamten der Olmützer Provinz.“

140) JAROSLAV DEMEL, *Konrád Ota, první markrabě moravský*, ČMM 17/1894, s. 222–223.

141) BERTOLD BRETHER, *Dějiny Moravy*, díl 1/2, Brno 1896, s. 330–331, pozn. 3.

142) JAROSLAV DEMEL, *Dotatky a vysvětlení k 7. kapitole II knihy Bretholzových dějin Moravy*, ČMM 20/1896, s. 161–162.

143) VÁCLAV NOVOTNÝ, *České dějiny*, díl 1/2: *Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 1066, pozn. 2: „ale třeba v řadě svědků tento Přemysl hodně zastrčen, nutno v něm po mém soudu přece spatřovati bratra vévodova (...) že neobvyklý titul volen, aby vyjadřoval svrchovanost Čech nad Moravou“. Obdobně se s odstupem mnoha let vyjádřila EVA BARBOROVÁ, *Postavení Moravy v českém státě v době předhusitské (1182–1411)*, SAP 20/1970, s. 315–316.

144) ROSTISLAV NOVÝ, *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, Praha 1972, s. 150.

145) Kromě Josefa Žemličky se poslední čtvrtině 12. století v poslední době věnoval zejména JIRÍ KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy říši*, SAP 28/1978, s. 233–285, zde především s. 237–238; TÝŽ, *Böhmen und das Reich unter Friedrich I.*, in: Friedrich Barbarossa. Handlungsspielräume und Wirkungsweisen des staufischen Kaisers, hrsg. von A. Haverkamp, Sigmaringen 1992 (Vorträge und Forschungen 40), s. 241–289; TÝŽ, *Böhmen zur Zeit Friedrich Barbarossas*, in: Kaiser Friedrich Barbarossa. Landesausbau-Aspekte seiner Politik-Wirkung, hrsg. von E. Engel, B. Töpfer, Weimar 1994, s. 101–113.

146) Dále srov. *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 472–475; CDB I, s. 284–285, č. 312; s. 285–287, č. 313; JOSEF ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997, s. 313–317.

147) CDB I, s. 260–261, č. 292: „ego Fridericus dux Moraviae existens“; „dux tam Boemie quam Moraviae existens“ z roku 1180; CDB I, s. 262–263, č. 294: „dux Fridericus tam Boemie quam Moraviae ducatum obtinuit“, datováno mezi léta 1179–1181.

148) Nebyl však tehdy jediným svědkem českého původu. Dále srov. MGH DF I, X/3, s. 341–343, č. 782, zde na s. 343: „Otto comes de Moravia, Buhut Boemus, Pillunc de Tüdeliep et frater eius, Primezla margravius de Moravia, Albertus Frozenei, Vdalricus de Sizengou.“

149) MARTIN WIHODA, *Přemyslovská expanze v horním Slezsku a vznik holasické provincie*, AHM 3/1997, s. 34–43.

150) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 464: „Sed Fridericus, licet carus esset imperatori, cuius cognatus erat, probatus etiam in multis expeditionibus Italiae, contigit tamen ei, quod inexperto aurigae contingere solet. Nam utrum Boemorum perfidia, an ipsius inertia, nescimus.“

151) Jarlochova relace byla v minulosti spíše bagatelizována. Sám jsem se domníval, že se jednalo spíše o běžnou výzdobu hodovní síně. *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 481: „*Nobiles soli praesentantur imperatori, quos ille terrere uolens dolabra multa nimis fecit offeri, tanquam uellet eos facere decollari.*“ Jak ale nedávno ukázal GERD ALTHOFF, *Die Macht der Rituale. Symbolik und Herrschaft im Mittelalter*, Darmstadt 2003, s. 139–169, symbolické výhrůžky (stavění šibenic, popravicí sekery) náležely k typickým rituálům doby štaufské a například právě Barbarossa je užíval se značnou oblibou.

152) *Continuatio Zwetlensis altera*, MGH SS IX, s. 542: „*Otto Moraviensis fraude Boemorum ducem Fridericum terra sua privare conatur, sed per imperatorem Fridericum est prohibitus.*“

153) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 481: „*Sic sapiens imperator sapienter repressit et isti quidem Boemiam reddedit, illum vero Moravia contentum esse precepit.*“

154) Příkladem pars pro toto budiž *Prizibiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon Bohemiae*, FRB V, s. 111–112. Naprosto zcestný obraz soudobých poměrů vytvořil autor tzv. Dalimilovy kroniky. Ani on však nechápal vznik moravského markrabství jako důsledek řezenského kompromisu. Dále srov. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* 2.70, Praha 1988, s. 240.

155) *Václava Hájka z Libočan Kronika česká*, díl 3: *Čechy vévodské 1101–1253*, Praha 1929, s. 291–292.

156) GELASIUS DOBNER, *Kritische Untersuchung, wann das Land Mähren ein Markgrafthum geworden, und wer dessen ersten Markgraf gewesen sey*, Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, Olmütz 1781², s. 52: „Dies ist ganz gewiß, daß in dem nämlichen 1182sten Jahr Konrad von dem Kaiser Friedrich Mähren als ein Lehen wider allen vorigen Gebrauch angenommen habe, und deswegen des Herzogs Friedrich großen Unwillen und Zorn wider sich erregt habe, welches nur mit wenigen Worten der Fortsetzer des Vincenz [míněn Jarloch, jehož autorství si Dobner tenkrát nebyl jist] im Jahr 1185 bemerket. Hier haben wir also den unmittelbaren Zeitpunkt und das 1182ste eigentliche Jahr, in welchem Mähren den Konrad zum ersten Markgraf erhalten.“ Dále srov. také *Annalium Hagecianorum. Animadversionibus historico-chronologico-criticis emendatorum nec non diplomatibus, re genealogica, numaria, varii que generis antiquis aeri incisus monumentis auctorum pars VI. Studio et opera P. Gelasii Dobner a s. Catharina scholarum piarum sacerdotis professi, que Bohemiae historiam ab anno Christi MXCIV. usque ad annum MCXCVIII. complectitur*, Pragae 1782, s. 540–542.

157) *Chronographus Siloensis*, MBH I, s. 79–129, appendix na stranách 122–129 je označen jako *Fragmentum Chronici Bohemiae conscripti a beato Gerlaco primo Abbate Milovicensi*.

158) Blíže srov. G. DOBNER, *Kritische Untersuchung*, s. 42–43; *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 497: „*diuertit etiam ad episcopum Olomucensem, nomine Pelegrinum, qui tunc morabatur circa marchionem Moraviae Cunradum, qui Otto dicebatur.*“

159) Blíže srov. G. DOBNER, *Kritische Untersuchung*, s. 40–41, a také *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 506: „*Fridericus dux iratus Cunrado de Moravia, tum pro antiqua iniuria, qua eum antes tres annos regno pellere tentaverat, tum etiam pro alienatione*

Moraviae, quam non ab eo, sed de manu imperatoris tenere gestiebat, ratus opportunitatem temporis de absentia imperatoris, qui transalpinaverat, mittit fratrem suum Przemyslonem cum exercitu valido in Moraviam, ut disperdat eam.“

160) G. DOBNER, *Kritische Untersuchung*, s. 45–46: „Welche selbst eigene Geständniß allein hinlänglich seyn könnte, diesen Konrad für den ersten mährischen Markgrafen zu halten, indem man aus Urkunden keinen älteren aufzeigen kann.“

161) F. PALACKÝ, *Dějiny národa českého*, díl 1, s. 264–265: „Fridrich ale propůjčil nyní Kunratovi Otovi ze vlastní moci Moravu co nově markrabství a co zvláštní léno říše Římské, chtěje tím způsobiti, aby Morava nezávisějíc od Čech, napotom oně říši bezprostředně podrobena byla.“

162) Původní Dobnerovo pojetí nedoznalo v průběhu dvou století podstatnějších změn. Bezvýhradně přijímanou interpretaci Barbarossova rozsudku z roku 1182 zpravdila doplnila vášnivá diskuse k otázce, kdy, resp. zda došlo k zániku říšské svrchovanosti nad Moravou. A jak poznamenal již J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 239, pozn. 32, řada publikovaných názorů vyniká pouze radikální rétorikou. Dále srov. například V. V. TOMEK, *O právním poměru*, s. 488–489; VINCENC BRANDL, *Poměry markrabství moravského ke koruně české*, Právnick 9/1870, s. 296; J. KALOUSEK, *České státní právo*, s. 17; JOSEF MALOTA, *Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám*, Hlídka 1910, s. 85–87; ARNOLD KÖSTER, *Die staatlichen Beziehungen der böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto dem Grossen bis Ottokar II*, Breslau 1912, s. 45; JAROSLAV DRÍMAL, *Morava ve vnitřní politice českého státu*, in: *Morava v českém státě*, Brno 1948, s. 45; FRANTIŠEK ČÁDA, *Právní postavení Moravy v českém státě*, in: *Morava v českém státě*, Brno 1948, s. 85; LUBOMÍR E. HAVLÍK, *O Moravě v českém státě*, VVM 20/1968, s. 190; JOSEF VÁLKA, *Morava ve struktuře a historii českého lenního a stavovského státu*, in: *Moravský historický sborník*, Brno 1986, s. 29. Obzvláště komplikovaně se ke vzniku moravského markrabství staví novější německá bohemistika. Například THOMAS KRZENCK, *Die politischen Beziehungen Böhmens zum Reich in der Stauferzeit*, Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus 14/1990, s. 168–169, pozn. 79, odkazuje na Kejřovy závěry, v textu však parafrázuje tradiční, tedy Dobnerův výklad. Obdobně disparátní je stanovisko SIGRID HAUSER, *Staufische Lehnspolitik am Ende des 12. Jahrhunderts 1180–1197*, Frankfurt am Main 1998. Kniha interpretuje Barbarossův verdikt ve dvou různých rovinách. Jednak jako povýšení Moravy na říšské markrabství (s. 77, 340, 496), jednak také jako obecný kompromis bez přesnější definované vazby k říši (s. 75–76).

163) Dále srov. MARIE BLÁHOVÁ, *Letopis míleveského opata Jarlocha a jeho pramenná hodnota*, in: *Český stát na přelomu 12. a 13. století*, (ed.) I. Fuxová, Opava 1993, s. 37–38; nověji JANA NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 76–78.

164) K Jarlochově osobnosti srov. ALPHONS ŽÁK, *Zur Biographie des Annalisten Gerlach*, MIOG 16/1895, s. 653–659; ADOLF BACHMANN, *Ueber ältere böhmische Geschichtsquellen. Abt Gerlach von Mühlhausen und sein Werk*, ZVGMS 4/1900, s. 106–119; NORBERT BACKMUND, *Die mittelalterlichen Geschichtsschreiber des Prämonstratenserordens*, Averbode 1972, s. 186–194; BORIS FLORJA, *Ob etničeskich*

vzgljadach chronista Jarlocha, FHB 12/1988, s. 109–122; M. BLÁHOVÁ, *Letopis milevskeho opata Jarlocha*, s. 35–48.

165) Z odcizení rukopisu byl dlouho podezříván Jan Augustin Kneysl (FRB II, s. 403), avšak jak ve své brilantní práci přesvědčivě doložila ANNA SMĚKALOVÁ, *Letopis Jarlocha, opata milevskeho*, Brno 2004, s. XXXIX–XLII (rukopis uložený v Ústřední knihovně FF MU Brno), letopis – nejspíše pro neshody s Dobnerem – si pravděpodobně na delší dobu vypůjčil Václav Prokop Duchovský.

166) MGH DF I, X/3, s. 341–342, opis „D“ (po roce 1333) dokonce neuvádí *margravius*, nýbrž *Marquardus*.

167) *Granum catalogi praesulum Moraviae*, AÖG 78/1892, s. 75–76: „1188 VI Idus Julii Cayn canonicus regularis de Strahow ordinis Premonstratensis legitime et canonice in episcopum ecclesie Olomucensis duodecim est electus, procurante electione ipsius marchione Moravie Conrado contra omnium voluntatem Bohemorum videlicet Henrici episcopi Pragensis et Friderici ducis canonicorumque Pragensium, qui ex consueta potencie presumptione pro sua voluntate, non autem de iusticia violenter ad episcopatum Olomucensem intruisse nitebantur de ecclesia Pragensi quemcunque voluissent.“ Dále srov. MOJMÍR ŠVÁBENSKÝ, *Tzv. Moravská kronika*, Studie o rukopisech 12/1973, s. 191–204; V. NOVOTNÝ, *České dějiny*, díl 1/2, s. 1072–1073; KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 240.

168) *Granum catalogi praesulum Moraviae*, AÖG 78/1892, s. 75: „electione ipsius marchione Moravie Conrado“. V daném případě se *Granum catalogi praesulum Moraviae* plete třeba v dataci sedisvakance. Ke vzniku tohoto pramene srov. LADISLAV HOSÁK, *Středověké vyprávěcí prameny k dějinám středověké Moravy do konce 15. století*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie 4/1957, s. 111–115.

169) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 497: „diuertit etiam ad episcopum Olomucensem, nomine Pelegrinum, qui tunc morabatur circa marchionem Moraviae Cunradum, qui et Otto dicebatur“.

170) MGH DF I, X/4, s. 223–225, č. 953: „in presentia et testimonio (...) Ottonis marchionis de Merheren“.

171) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 506–507. K dalším souvislostem srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny*, díl 1/2, s. 1078–1079; nověji J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 318–319.

172) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 507: „Anno dominicae incarnationis MCLXXXVI vexatio dedit intellectum saepe dicto Cunrado et videns, se non posse resistere duci Friderico et Boemis, mediantibus bonis viris venit ad eum in Knin, et facti sunt amici ex tunc et deinceps.“

173) K interpretaci Knínské smlouvy srov. J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 241–242; TÝŽ, *Böhmen und das Reich*, s. 269–270; nověji Martin WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, ČČH 97/1999, s. 461–462.

174) MGH DF I, X/4, s. 228–230, č. 956: „Huius rei testes sunt (...) Henricus Pragensis episcopus (...) Fridericus dux Boemie (...) Otto marchio Moraviae.“ Dále srov. také Jiří KEJŘ, *O říšském knížectví pražského biskupa*, ČČH 89, 1991, s. 481–491.

175) CDB I, s. 299–301, č. 326: „Otto, dei gratia Boemorum dux, quondam marchio Moraviae.“

176) MARTIN WIHODA, *Znojemští úředníci v politickém a mocenském systému přemyslovské monarchie*, in: *Znojemská rotunda ve světle vědeckého poznání*, Znojmo 1997, s. 29–30.

177) CDB I, s. 288–290, č. 317: „ut amputatis omnium aliarum vexationibus potestatum, soli duci principali respectum habebat“. Tento bezesporu zajímavý detail uvedl do literatury J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 242.

178) Zápas o sicilské dědictví a porážku císařských vojsk před Neapolí nověji zpracoval CHRISTOPH REISINGER, *Tankred von Lecce. Normannischer König von Sizilien 1190–1194*, Köln-Weimar-Wien 1992, s. 131–155. K domácím poměrům srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny*, díl 1/2, s. 1120–1124; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 324–326.

179) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 509: „Facta sunt hec anno verbi incarnati MCXCII, quo inchoante predictus Henricus, Pragensis episcopus, contra Watzlaum ducem cesarem Henricum adiit, et cognatis suis Premizlao et Wadizlao, illi ducatum Boemie, alteri vero Moraviam obtinuit, promittens et fide iubens pro eis sex millia marcarum.“

180) CDB I, s. 304, č. 334: „Odocarus dux Boemorum“; s. 307, č. 338: „Henricus, marchio Moraviae“.

181) Dále srov. J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 249–251; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 61.

182) CDB I, s. 299–301, č. 326, s. 317–318, č. 353, s. 318–319, č. 354, s. 323–325, č. 357. K jejich postavení v mocenské hierarchii a vlivu na veřejné dění srov. MARTIN WIHODA, *Poslední donace olomouckých úředníků*, in: *Pocta Janu Janákovu*. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci, (edd.) B. Chocholáč, J. Malíř, Brno 2002, s. 67–72; TÝŽ, *Opava ve 12. století*, Opava. Sborník k dějinám města 3/2003, s. 3–4.

183) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 510: „prefatum ducem P[remyzlaum] tanquam lesae maiestatis et ledendae personae reum ducatu Boemie abiudicavit, et pro eo episcopum cum uexillis, sicuti mos est, solempniter inuestitum in Boemiam remissit“. Obdobně srov. *Continuatio Admuntensis*, MGH SS IX, s. 587: „Otaker ducatu Boemie ab imperatore tunc in Germania consistente privatus est, et Henricus Bragensis episcopus ei substituitur.“

184) *Annales Pragenses*, FRB II, s. 379–380: „1193. Hoc anno intrante Martio dominus episcopus ad imperatoris curiam regreditur, et inde intrante Augusto cum magna gloria et honore in Boemiam cum ducello Spitigneo revertitur, gestans ab imperatore sibi tradita vexilla ducatus, non tamen omittens nomen et dignitatem sui episcopatus.“ A také *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 510–511. Vlastní příčinou biskupovy indiskrece byly zřejmě Přemyslovy sympatie pro říšskou opozici vedenou Welfy. K dalším souvislostem srov. HEINRICH FICHTENAU, *Akkon, Zypern und das Lösegeld für Richard Löwenherz*, in: *Týž, Beiträge zur Mediävistik. Ausgewählte Aufsätze*, díl 1: *Allgemeine Geschichte*, Stuttgart 1975, s. 239–258; WERNER OGRIS, *Der Würzburger Vertrag zwischen Herzog Leopold V. und Kaiser Heinrich VI. über die Auslieferung König Richards vom 14. Februar 1193*, in: *Pocta prof. Judr. Karlu Malému, DrSc.*, k 65. narozeninám, (ed.) L. Soukup, Praha 1995, s. 89–100.

185) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 511: „Henricus dux et episcopus abiit cum exercitu in Moraviam et terram illam siue castra terrae suo dominio subiugavit.“ K datování Jin-

dříchova pobytu na jihozápadní Moravě srov. VÁCLAV NOVOTNÝ, *Kníže-biskup Jindřich Břetislav na Moravě. Zároveň příspěvek k chronologii v zemích českých*, ČMM 38/1914, s. 353–360.

186) CDB I, s. 312–313, č. 348: „Wadizlaus dux“; s. 323–325, č. 357: „Heinricus dux et episcopus Boemorum, Wladizlaus frater eius“.

187) Není ale jasné, proč J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 371, usoudil, že Jindřich Břetislav nechal zříditi další úředěly v Jemnici a Břeclavi.

188) Falzum ze 14. století, hlásící se k 7. červnu roku 1195, naznačuje, že Jindřich Břetislav užíval i markrabský titul – CDB I, s. 444–446, č. 411: „Henricus, dux Boemorum et episcopus nec non marchio Morauie.“ To se ale jeví jako málo pravděpodobné (byl by podřízen sám sobě), a nejspíš se jedná o pozdní koruptelu.

189) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 513: „Boemi maiores natu exemptum de uinculis domnum ac principem terrae constituunt, non ausi uota sua transfere in fratrem eius sepe dictum Primizl duabus de causis, quarum prima fuit, quia contra eum pugnaverant, secunda gratiam imperatoris non habebat.“ Druhý Jarlochův důvod, tedy že Přemysl upadl v nemilost císaře Jindřicha VI., přinejmenším zpochybňují *Annales et Historiae Altahenses*, MGH SS XVII, s. 385: „Set et Otachero Boemo, qui et Premizl, gratiam cesaris et ducatum pristinum impetravit.“ Citovaná relace však bohužel postrádá přesné ukotvení v čase.

190) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 513–514: „Ibi uidimus, unde satis doluimus, quod idem Daniel episcopatu inuestitus flexo polite fecit omnium prefato duci Wladizlao in preiudicium antiqae libertatis et in derogationem priuilegiorum imperialium.“ Dále srov. CDB II, s. 1, č. 1; J. KEJŘ, *O říšském knížectví*, s. 481–491; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 374–376.

191) *Annales Gerlaci*, FRB II, s. 514–515: „licet haberet incomparabilem milliciam, cessit tamen hinc propter bonum pacis, inde propter affectum germanitatis, et confederatus est germano suo sub tali forma compositionis, ut ambo pariter, ille in Morauia, iste in Boemia principarentur et esset ambobus, sicut unus spiritus, ita et unus principatus.“ Obdobně zní zápis v *Continuatio Admuntensis*, MGH SS IX, s. 588–589: „Ipso anno Odoacer dux Boemiae audita morte imperatoris Boemiam intravit, et pro optinendo terrae principatu collectis undecumque militum copiis fratri bellum indicit; cui ille exercitu copioso occurrit. Verum Henricus intestinum bellum abhorrens, fratri quoque suo non malum sed bonum querens, in ipsa nocte quae diem futurae pugnae precessit, habito cum amicis et satrapis consilio, utroque exercitu ignorante fratrem ad secretum colloquium vocat ubi datis inuicem dextris ad concordiam redeunt, et sic ad sua tentoria sub nocte recedunt. Mane autem facto exercitum suum uterque remissit ad propria, reversusque est Henricus in Maraviam, dimisso Boemorum principatu fratri suo Odoacri.“

192) K osobnosti Vladislava Jindřicha a jeho aktivitě v domácím dění srov. MARTIN WIHODA, *Itinerář moravského markraběte Vladislava Jindřicha*, SPFFBU C 47/2000, s. 5–45.

193) CDB II, s. 17–18, č. 21: „unâque pro germani fratris mei Wladizlao, marchionis Morauiensis“.

194) CDB II, s. 51–52, č. 58: „cum consensu Wladizlai fratris mei“.

195) CDB II, s. 36–37, č. 40: „possessiones, quas dilectus nobilis vir (...) marchio

Morauie, domus vestre fundator, et quas karissimus in Christo filius noster (...) rex Boemorum illustris in Oppaua vobis pietatis intuitu concesserunt“, nebo také CDB II, s. 62–63, č. 67: „villas (...) cum aliis villis pertinentibus ad easdem, quas filius noster (...) rex Boemorum illustris et dilectus filius nobilis vir (...) marchio Morauiensis (...) hospitali vestro dederunt“. K dalším souvislostem srov. MARTIN WIHODA, *Marchio Morauie, domus vestre fundator. Přemyslovská dynastie a počátky rádu německých rytířů*, SPFFBU C 46/1999, s. 5–15.

196) CDB II, s. 103–104, č. 109, s. 104–106, č. 110.

197) Přehledně s výčtem pramenů srov. M. WIHODA, *Itinerář moravského markraběte*, s. 13.

198) CDB II, s. 370–372, č. 355: „Noverit itaque (...) quod inclite memorie frater noster Wadizlaus, marchio Morauie, claustrum Cysteriensis ordinis welegrade nomina fundavit et possessionibus amplis et ceteris necessariis dotavit; et hoc totum est auctoritate nostra.“ Obdobně srov. CDB II, s. 181–182, č. 196, s. 184–185, č. 199.

199) MGH Const II, s. 3–4, č. 3: „Reverendo in Christo patri domino Innocentio sancte Romane ecclesie summo pontifici Germaniarum principes et magnates, in Christo filii, Magdeburgensis archiepiscopus, Treuerensis archiepiscopus, Bisuntine sedis archiepiscopus, Ratisponensis episcopus, Frisingensis episcopus, Augustensis episcopus, Constantiensis episcopus, Eistendensis episcopus, Wormatiensis episcopus, Spirensis episcopus, Brixienensis electus, Ildesemensis episcopus imperialis aule cancellarius, abbas Fuldensis, abbas Hersueldensis, abbas de Tegernse, abbas Elwacensis, item rex Boemie, dux Saxonie, dux Bawarie, dux Austrie, dux Meranie, Dux Lotharingie, marchio Missenensis, marchio Brandeburgensis, marchio Morauie, marchio de Rumesperc aliique totius Alemannie nobiles, debitum et paratum cum omni devotione et obsequio famulatum.“

200) MB XXIX/1, s. 504–506, č. 571: „Testes hii sunt Hertwicus bremensis Archiepiscopus. Vodilscaucus Augustensis episcopus. Diethalmus constantiensis episcopus. Conradus Ratisponensis episcopus, Wolfgerus pattauiensis episcopus. Bernhardus dux Saxoniae. Hermannus lantgravius Thuringiae. Henricus marchio morauie. Comes Didericus de Landisperc.“

201) MGH Const II, s. 5–6, č. 6: „Sanctissimo patri et domino Innocentio sacrosancte Romane sedis summo et universali pontifici Dei gratia Magdeburgensis, Bremensis archiepiscopi, Warmaciensis, Patauiensis, Ratisponensis, Constantiensis, Augustensis, Ekstadensis, Huelbergensis, Brandenburgensis, Misnensis, Nuemburgensis episcopi, Babenbergensis electus, Wuldensis, Herseueldensis, Campidonensis abbates, rex Boemie, dux Zaringie et rector Burgundie, dux Saxonie, dux Austrie ac Stirie, dux Meranie, Turingie langravius, marchio Morauie, Orientalis, Misnensis, Brandeburgensis marchiones.“ Dále srov. *Braunschweigische Reimchronik*, MGH Deutsche Chroniken II, s. 529, verš 5584–5597.

202) Kromě řady narativních pramenů – jejich výčet podal M. WIHODA, *Itinerář moravského markraběte*, s. 24–25 – srov. CDB II, s. 32–33, č. 35: „Ceterum rex predictus non paucis castris et terris, que duci faverant, potenter acceptis, in locis, que ille prius habuerat, solempnes curias celebravit, tam a langravio quam a duce Boemie, quem ipsi regem appellant, et fratre ipsius marchione Morauie, multis quoque comitibus, suppanis fidelitatis iuramenta recepit et eos de feudis suis sollempniter iuxta imperii consuetudinem investivit.“ CDB II, s. 34, č. 37: „Regem Boemie, langravium Thuringie, marchionem

Morauie per potentiam non habuimus, sed per magnam vestram sollicitudinem et frequentem, de qua non dubitamus, sed de die in diem super hoc magis certificamur."

203) CDB II, s. 65, č. 73.

204) I. HLAVÁČEK, *Ještě jednou*, s. 46, usoudil, že k markraběcím držávám v této době patřilo také Uherskohradištsko. To je ale zjevný omyl.

205) Poslední z nich Sifrid se – možná nedobrovolně – vzdal světské kariéry a stal se kanovníkem olomoucké kapituly. Dále srov. METODĚJ ZEMEK, *Posloupanost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*, VVM 4/1949, s. 134; MARTIN WIHODA, *Patnáct minut slávy olomouckého kanovníka Sifrida*, in: *Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Ivana Hlaváčka*, (edd.) Jan Hrdina, Eva Doležalová, Jan Kahuda, Praha 2002, s. 193–202.

206) CDB II, s. 18, č. 19, s. 55, č. 59, s. 73–74, č. 78. K dalším souvislostem srov. RICHARD HORNA, *K dějinám centralisace Moravy na počátku XIII. století*, Sborník právnícké fakulty University Komenského v Bratislavě 4/1929, s. 12–15; LIBOR JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000, zde především s. 17–32.

207) CDB II, s. 61–62, č. 66: „*procedente vero tempore princeps terre [Přemysl Otakar I.] municionem quandam in monticulo ipso construxit et eandem ecclesiam muri ambitu circumclusit*“. Dále srov. PAVEL MICHNA, MILOSLAV POJSL, *Románský palác na Olomouckém hradě*, Brno 1988, s. 110–111; JAN BISTRICKÝ, *Na okraji glos k olomouckým otázkám*, AH 11/1986, s. 111–116.

208) CDB II, s. 18–20, č. 22: „*ego Premisl, miseratione divina opitulante rex Boemorum tercius et dux Olomucensium*“.

209) CDB II, s. 56, č. 60: „*ego Premisl, dei nutu tercius rex Boemorum et dux Morauorum*“.

210) CDB II, s. 52–55, č. 59.

211) CDB II, s. 79–80, č. 86.

212) CDB II, s. 103–104, č. 109: „*quod omnes possessiones, quas domus sancti Johannis in tota Moravia possidet*“.

213) CDB II, s. 104–106, č. 110: „*in tota Moravia, scilicet in Olomucensi, in Znoemensi, in Brenensi, in Golessicensi provinciis*“.

214) J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 256, datuje závěr Přemyslovy vlády na Olomoucku mezi léta 1208–1213, protože důvěřoval špatně datovanému privilegii biskupa Roberta pro doubravnický klášter – CDB II, s. 73–74, č. 78. Dále srov. JAN BISTRICKÝ, *Historický obzor přemyslovského hradu v Olomouci v raném středověku*, in: *Národní kulturní památka Přemyslovský palác v Olomouci*, Olomouc 1988, s. 25; TÝŽ, *Nápis v ambitu velehradského kláštera*, VVM 43/1991, s. 213.

215) Blíže srov. MARIE L. ČERNÁ, *Rozvod Přemysla I. s Adélou Míšeňskou*, ČSPSČ 31/1923, s. 9–44; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 90–95; TÝŽ, *Počátky Čech královských*, s. 94–99.

216) Dále srov. JINDŘICH DEJMEK, *Děpoltici. K mocenskému postavení a osudům jedné vedlejší větve Přemyslovců*, MHB 1/1991, s. 105–106.

217) K říšským poměrům mezi léty 1208–1212 se nověji vyslovil BERND UL-

RICH HUCKER, *Otto IV. Der wiederentdeckte Kaiser*, Frankfurt am Main-Leipzig 2003.

218) ACRB I.1, s. 6–8, č. 3: „*et quod illustris rex eorum Ottacharus a primo inter alios principes specialiter pre ceteris in imperatorem nos elegit et nostre electionis perseverantie diligenter et utiliter astiterit*“.

219) CDB II, s. 74, č. 79.

220) MGH Const II, s. 48–49, č. 39: „*et quod regnum Bohemie concedet nepoti marchionis Wratizalo et ad optinendum eum iuvabit et optentum defendet, marchione in omnibus et diligenter cooperante*“.

221) *Chronica regia Coloniensis* III, MGH SRG XVIII, s. 232–233: „*Regnum etiam Boemiae abiudicatum Odacrio regi per sententiam principum, filio ipsius presentibus supanis et pluribus nobilibus terrae, cum 6 vexillis assignat*“.

222) *Annalium Pragensium* I, FRB II, s. 283: „1211. *Rex Przemysl rebellat imperatori et Chyrminus eicitur de Bohemia*“. Dále srov. ZDENĚK KALISTA, *Královské komoří Černín 1197–1212*, ČSPSČ 36/1928, s. 49–61.

223) CDB II, s. 91–92, č. 95.

224) Zcela opačně, tedy že Vladislav Jindřich pobýval v Norimberku, protože nesouhlasil s Přemyslovou politikou, vyložil tuto zápletku RUDOLF DVORÁK, *Dějiny Moravy od nejstarších dob až do r. 1848*, Brno 1899–1900, s. 109. Jisté vydírání ze strany moravského markraběte předpokládal rovněž J. BISTRICKÝ, *Nápis v ambitu*, s. 213; TÝŽ, *Historický obzor*, s. 25.

225) Obdobně srov. M. WIHODA, *Mocran et Mocran*, s. 213–226.

226) Blíže srov. J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 110.

227) J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 110.

228) Dále srov. třeba CDB II, s. 17–18, č. 21: „*Premisl, dei gracia III Boemorum rex*“.

229) Příkladem budiž CDB II, s. 36–37, č. 40.

230) I. HLAVÁČEK, *Ještě jednou*, s. 45–50. Obdobným způsobem se nověji vyjádřili V. VANÍČEK, *Velké dějiny*, s. 109; J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 110. In margine dodejme jen tolik, že německé topografické příručky znají bezmála dvě desítky míst s různými deriváty názvu Möckern. Je vyloučeno, že by se v roce 1212 psalo o Möckern u Magdeburku – srov. M. WIHODA, *Mocran et Mocran*, s. 219 – a vážně pochybují, že by měl Fridrich na mysli Hlaváčkem navrhovaný Möckern u Altenburku – srov. M. WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 472, pozn. 95. Je proto jen otázkou času, kdy bude nalezeno „náhradní“ řešení.

231) To vše za předpokladu, že nejprve byly stylizovány dvě listiny pro českého krále, a teprve pak přišel na řadu jeho bratr Vladislav. Mohlo tomu být ale obráceně (nebo úplně jinak), avšak ani to nic nemění na skutečnosti, že se všechna tři privilegia textově i stylisticky překrývají a že si toho povšiml již B. BRETHER, *Mocran et Mocran*, s. 319–320.

232) Něco takového však popírá I. HLAVÁČEK, *Ještě jednou*, s. 46–47, jenž usoudil, že „kol něho [míněn Jindřich z Pairis] byla řada lidí, která byla o takových otázkách dobře informována a mohla kdykoliv věc vysvětlit, nehledě už vůbec k tomu, že listina takřka musela být českou delegací, o jejímž složení

ovšem nic nevíme, při přejímání čtena“. Z Hlaváčkova výkladu bohužel ani na jednom místě nevyplývá, proč by v Basileji musela být česká delegace, a právě tak není jasné, jak mohli Přemyslovi vyslanci vědět, že Fridricha najdou právě v Basileji, když ten překročil Alpy v utajení a veřejně se dal poznat až před hradbami Kostnice. A ještě něco: pokud skutečně existoval českou legací zformulovaný koncept (jsem o tom přesvědčen), proč si Vladislav Jindřich nárokoval statky až u Magdeburku, které navíc zcela legitimně spravoval rod Arnsteinů? Dále srov. M. WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 471–472, pozn. 95.

233) ACRB I.1, s. 8–10, č. 4: „*Pretera castrum Donin cum suis pertinentiis donamus et confirmamus, si illud a marchione Missenense absolvere poterimus, si vero ipsum castrum absolvere non poterimus, quicquid tres ab eodem rege elcti imperii principes, qui tunc in gratia nostra fuerint, cum tribus supanis decreverint facere, satagemus.*“ Právě tuto pasáž I. HLAVÁČEK, *Ještě jednou*, s. 50, použil jako důkaz, že Fridrich II. mohl disponovat majetky, které nebyly volné. To je však naprosto absurdní. Citovaná pasáž přece neříká nic o donaci cizích statků, nýbrž slibuje, že se Fridrich bude snažit o jejich získání. Podstatné je však něco jiného. Doninský odstavec očividně poškozoval Dětricha Míšeňského, jenž se tehdy počítal mezi straníky Oty IV. Zřetelná výhrůžka (o nic jiného v podstatě nešlo) proto směřovala k neutralizaci významného protivníka českého krále i mladého Štaufa. A naopak, pokud by měl Fridrich na mysli arnsteinský Möckern, trestal by tím své vlastní spojence.

4. PAMĚŤ V LISTINĚ

MERSEBURSKÁ KŘÍŽOVATKA¹⁾

„Řečený jasný král nebo jeho dědicové nejsou povinni účasti na žádném jiném sněmu, s výjimkou těch, které bychom svolali do Bamberku nebo Norimberku nebo kdybychom drželi sněm v Merseburku.“

Zlatá bula sicilská

Již od dob Josefa Kalouska (a ten se zase nechal „poučit“ Pavlem Stránským) je Zlatá bula sicilská pokládána za smlouvu, která se snažila vymezit práva a povinnosti českých králů k římské říši. Přínejmenším v tomto bodě se Kalousek (a s ním celé právní dějepisectví) příliš nemýlil.²⁾ Budoucí římský král Fridrich II. přiznal svému spojenci právo na královskou korunu při současném prominutí všech poplatků, pokud Přemysl a jeho nástupcové náležitým způsobem přijmou symboly z rukou římského panovníka a pokud třemi sty ozbrojenci nebo finanční hotovostí podpoří římskou korunovační jízdu. Mladý Štauf ale netrval na povinné návštěvě říšských sněmů, s výjimkou těch, jež budou svolány do Bamberku, Norimberku či Merseburku. Pokud by ale přijal pozvánku polský kníže, má v duchu „české královské tradice“ obdržet přemyslovský doprovod s výhradou ohlašovací lhůty šesti týdnů.³⁾

Doplňující poznámka učinila z poměrně jasného výkladu věcně i stylisticky zmatený hlavolam a jen chabou útěchu skýtá poznatek, že tento článek nikdy nevstoupil v platnost. Jak byl ale míněn roku 1212? Měl platnost obecnou, nebo se vázal k vybraným říšským sjezdům, případně jen k Merseburku? Nejmenší důvěru si patrně zaslouží první varianta, ačkoliv právně orientované dějepisectví zásluhou Josefa Kalouska chápe příslušnou pasáž jako tři samostatné normy.⁴⁾ To však není nutné a v podstatě ani možné. Polská vsuvka přece odděluje dvě logicky související části, tedy výčet míst s povinnou českou účastí (Bamberk, Norimberk, Merseburk) od zpřesňující glosy, že pozvánka nesmí být mladší šesti neděl. Nemalé rozpaky vzbuzuje rovněž představa, že by polská legace vážila cestu až do Bavor, byť striktní pravidla latinské